

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Dobývání renty v globalizované ekonomice

Rent-seeking in the Globalized Economy

Student: Pavel Salamon

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Tichá

Ostrava 2011

Zadání bakalářské práce

Student:

Pavel Salamon

Studijní program:

B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

6202R027 Národní hospodářství

Téma:

Dobývání renty v globalizované ekonomice
Rent-seeking in the Globalized Economy

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Teoretická východiska dobývání renty a globalizace
  3. Role státu a podnikatelské sféry a prostor pro dobývání renty
  4. Investiční přitažlivost České republiky v globalizované ekonomice
  5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- GREGOR, M. *Nová politická ekonomie*. Praha : Karolinum, 2005. 315 s. ISBN 80-246-1066-3.
KLVAČOVÁ, E. aj. *Státní pomoc, nebo dobývání renty?* Praha : Professional Publishing, 2005. 198 s. ISBN 80-86946-06-1.
TULLOCK, G. *The rent-seeking society*. Ch. K. Indianapolis : Liberty Fund, 2005. 327 s. ISBN 0-86597-524-8.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá**

Datum zadání: 26.11.2010

Datum odevzdání: 11.05.2011

Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne:

.....

Pavel Salamon

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Ing. Michaelu Tichému za cenné připomínky a odborné rady, jimiž přispěla k vypracování této bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA DOBÝVÁNÍ RENTY A GLOBALIZACE.....	8
2.1 DOBÝVÁNÍ RENTY V TEORETICKÝCH SOUVISLOSTECH	8
2.2 CO JE TO GLOBALIZACE?.....	14
3. ROLE STÁTU A PODNIKATELSKÉ SFÉRY A PROSTOR PRO DOBÝVÁNÍ RENTY	21
3.1 GENEZE A FORMOVÁNÍ MODERNÍCH NÁRODNÍCH STÁTŮ	21
3.2 PŘÍSTUPY MEZINÁRODNÍ POLITICKÉ EKONOMIE.....	21
3.3 DIFERENCOVANÉ NÁRODNÍ SYSTÉMY KAPITALISMU	25
3.4 TRADIČNÍ FUNKCE NÁRODNÍHO STÁTU V KONFRONTACI GLOBALIZACE	28
3.5 STÁT VS. NADNÁRODNÍ SPOLEČNOSTI: PŘEVŘÁCENÍ ROLÍ?	32
3.6 KONKURENCESCHOPNOST JAKO FORMA DOBÝVÁNÍ RENTY	34
4. INVESTIČNÍ PŘITAŽLIVOST ČESKÉ REPUBLIKY V GLOBALIZOVANÉ EKONOMICE	38
4.1 POSTAVENÍ ČESKÉ REPUBLIKY V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ.....	39
4.2 INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ	43
4.3 INFRASTRUKTURA	45
4.4 SOFISTIKOVANOST PODNIKÁNÍ	46
4.5 INOVACE.....	46
4.6 NEJPROBLEMATIČTĚJŠÍ FAKTORY PRO PODNIKÁNÍ.....	47
4.7 SHRUTÍ HODNOCENÍ	48
5. ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM ZKRATEK	
PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH	
PŘÍLOHY	

1. Úvod

Obraz světové ekonomiky se nepřetržitě mění. Často si ani neuvědomujeme dynamiku změn, které právě probíhají. Pokud bychom se ohlédlí třeba jen několik let zpátky do historie, žasli bychom při zjištění, že to, co pro nás v té době bylo realitou, dnes již neplatí. Podnětů vybízejících ke změnám je nespočet. Tím nejsilnějším tahounem změn je bezpochyby technický pokrok. Dnes jsme schopni v reálném čase komunikovat napříč celým světem a jediné, co pro to musíme udělat, je stisknutí několika kláves na počítači.

Probíhající transformace světové ekonomiky, které jsme svědky, zvyšuje provázanost ekonomických subjektů a s tím také jejich vzájemnou závislost. V této souvislosti často slyšíme slovo globalizace. Přiznejme si však, že ho každý z nás chápe poněkud odlišně. Ekonomové se zamýšlí nad změnami, které probíhají v rámci hospodářských vztahů, nad měnící se strukturou ekonomických vazeb, nad sílícími integračními tendencemi trhů, nad rostoucí obchodní výměnou a mnoha dalšími projevy. Nicméně kolik je společenských věd, tolik je i pohledů na globalizaci. V pojetí sociologa či teologa by se slovu globalizace dostalo poněkud odlišného obsahu.

Předmět diskuse se obrací k tématu národních států. Řada autorů se zamýšlí nad jejich postavením v globalizačních procesech. Množí se úvahy o suverenitě těchto politických jednotek, o jejich autonomii, či o funkcích, které by měly plnit. Hlavními aktéry dnešních globálních procesů jsou mezinárodní organizace a nadnárodní společnosti. Ekonomická síla a s tím spojená vyjednávací schopnost, zejména nadnárodních společností, je nesporná. Hrubý domácí produkt některých států ani nedosahuje úrovně ročního obratu tržeb mnoha těchto subjektů. Navíc existence těchto společností na území států je vnímána jako žádoucí, ať už s odkazem na zaměstnanost, daňové příjmy či rozvoj regionu a růst jeho atraktivity. Zmíněné skutečnosti dávají vyniknout fenoménu dobývání renty, který je v dnešní globalizované ekonomice všudypřítomný.

Cílem této práce je analýza prostředí globalizované ekonomiky, které přináší nové možnosti pro dobývání renty. Nejen národní státy, nýbrž i světové regiony jsou nuceny být co možná nejkonkurenceschopnější, investičně nejpritažlivější, či nejatraktivnější. Práce by měla také zhodnotit, jak konkurenceschopná či investičně přitažlivá je Česká republika.

Teoretická část této práce bude věnována nejprve vývoji myšlenkového klimatu ekonomické teorie, respektive politické ekonomie. Touto cestou se dostaneme k fenoménu dobývání renty a podrobně jej rozebereme. Následně se budeme zabývat globalizací.

Konkrétně vyjasníme samotný pojem, rozdělíme proces vývoje do tří etap a zmíníme hlavní aktéry globalizačních procesů.

Ve třetí kapitole se budeme zabývat genezí moderních národních států. Na základě teoretických přístupů mezinárodní politické ekonomie charakterizujeme postavení národních států v globalizujícím se světě. Rovněž popíšeme tradiční funkce národních států a budeme je konfrontovat s globalizačními procesy. Poukážeme též na inverzi rolí státu a podnikatelské sféry, která je důsledkem transnacionálního podnikání. Tím se vrátíme k fenoménu dobývání renty v podobě účasti národních států v soutěži o „konkurenceschopnost“.

Ve čtvrté kapitole zhodnotíme konkurenceschopnost a investiční přitažlivost České republiky v celosvětovém kontextu.

2. Teoretická východiska dobývání renty a globalizace

První část kapitoly bude věnována problematice dobývání renty v teoretických souvislostech. Seznámíme se s virginskou školou ekonomie, která je v užším smyslu spojována s teorií veřejné volby - oblastí ekonomické teorie zabývající se mimo jiné právě dobýváním renty. Poté se zaměříme na deskripci fenoménu dobývání renty a jeho současnou podobu. Následovat bude analýza prostředí globalizované ekonomiky, jelikož přináší nové možnosti dobývání renty. Konkrétně globalizaci vymezíme a dále se budeme zabývat vývojem, projevy a hlavními aktéry globalizačních procesů.

2.1 Dobývání renty v teoretických souvislostech

2.1.1 Teorie veřejné volby

O co nejvhodnější definici teorie veřejné volby (dále jen TVV) se již pokoušela řada autorů. Snahou některých z nich bylo definovat TVV co možná nejstručněji. Pro Muellera je TVV „*ekonomické studium netržního rozhodování*“ (Gregor, 2005, str. 20). V souvislosti s častou kritikou ekonomie za svoji „imperialistickou“ povahu řada ekonomů zdůrazňuje, že ambicí ekonomie není vkládat její obsah do jiné vědní disciplíny, nýbrž aplikovat rigorózní metody ekonomie na oblasti zkoumání tradičně vlastní jiným vědám. TVV značí „*aplikaci ekonomické metodologie v politické vědě*“ (Johnson, 1991, str. 13).

Definice, jejichž snahou není takto úzké vymezení TVV, ale konkrétnější popis prvků, které v sobě TVV nese, obsahují také aspekt rozhodování v tržních podmínkách. Sojka (1991, str. 281) považuje TVV za „*větev ekonomické teorie, která se zabývá užitím ekonomických metod v analýze netržního rozhodování*“.

Naší snahou není rozšířit výčet definic o svoji vlastní, nýbrž jen vymezit předmět zkoumání. TVV se zabývá takovými oblastmi, jakými jsou: teorie státu, legislativní proces, volební pravidla, chování účastníků politického trhu a další.

První generaci TVV (1960 – 1980) lze rozdělit do několika škol, které se více méně samostatným výzkumem snažily rozvíjet tuto mladou disciplínu. Gregor (2005) hovoří o Virginské škole, Rochesterské škole, Bloomingstonské škole, Chicagské škole a dále o některých jednotlivcích. V užším významu je dle Gregora spojována TVV s Virginskou školou (Buchanan, Tullock, Tollison a další). Období druhé generace (1980 – 2000) je charakteristické připojením ekonomů hlavního proudu, kteří se zajímají o politické trhy. V současné době probíhá výzkum na mnoha pracovištích po celém světě. Hovoří se o třetí generaci TVV.

2.1.2 Předchůdci veřejné volby

Jeden z prvních velkých myslitelů, který se zabýval studiem politických vztahů byl politický filozof *Thomas Hobbes*. Jeho přínos spočívá v zavedení rigorózní metody zkoumání. Hobbesovy metodologické inovace později inspirovaly další myslitele společenských věd. Dle Gregora (2005, str. 33) „*neexistuje jiný ranně novověký politický filozof, jenž by ekonomické metodologii byl blíže*“.

Dalšími významnými osobnostmi byli *francouzští matematikové*. Zabývali se hlasovacími systémy a volebními procedurami. Objeví a objasní řadu nedostatků systémů hlasování. Z francouzských matematiků byli vlivní především Jean-Charles de Borda, Markýz de Condoret, Markýz de Laplace a Charles Dodgson (Gregor, 2005).

Neodmyslitelný vliv měl *Adam Smith*, skotský morální filozof, označovaný jako zakladatel, či původce klasické politické ekonomie. Smith se domníval, že všem lidem je vlastní sklon k výměně jedné věci za druhou, tedy směna. Smith popřel merkantilistické názory v oblasti zahraničního obchodu a zformuloval ideu „systému přirozené svobody.“ V rámci tohoto systému plní hnací sílu „vlastní zájem“. Od doby Adama Smitha se studium ekonomiky a politiky významně provázalo (Gregor, 2005).

Ekonomickou teorii politiky ovlivnil nepochybně také *Karl Marx*. Politická ekonomie totiž hraje v marxismu ústřední roli. Marx byl přesvědčen, že kapitalismus se nevyhnutelně zhroutí a bude nahrazen komunismem. Marx je považován za důležitou osobnost ekonomické teorie politiky. Na druhou stranu bývá Marxovo dílo kritizováno za nedostatky ve vědeckých základech (Holman, 2005).

Dále zmiňme *neoklasickou školu*. Gregor (2005) v souvislosti s neoklasickou školou zdůrazňuje dva prvky. Prvním je mikroekonomická teorie neoklasické školy, která zavedla tzv. „neoklasického člověka“. Člověka, který na základě racionálních úvah sleduje vlastní zájem. Druhým prvkem je absence vládního rozhodování. Politický proces je exogenní vůči tržním procesům. Toto vyjmutí politiky z konceptu neoklasického jedince shledává tentýž autor jako logickou chybu a hovoří o behaviorální schizofrenii.

Na konci 19. století se politické vědy zajímaly spíše o politické ideje a politické instituce. Studium politického trhu bylo dočasně relativně upozaděno. Zcela však nevymizelo.

Teoretický vývoj následujícího období byl ovlivněn hospodářskou situací 30. let (Velká hospodářská krize). Rozčarování z tržních procesů se projevilo do podoby hospodářské politiky. Mnoho ekonomů se snažilo dokázat, že vláda může nahradit tržní

systém a alokovat statky stejně efektivně, ba efektivněji, než-li trh. Nejvýraznější osobností byl bezpochyby *John Maynard Keynes*, po kterém byl označen nový směr - *keynesiánství*.

Představitelé keynesiánství zpochybňovali samoregulační schopnosti trhu. Nedokonalosti trhu by měly být napravovány hospodářskou politikou státu, která by se v případě potřeby měla státní intervencí vyhnout krátkodobým poklesům soukromých investic, které byly příčinou nezaměstnanosti. Holman (2005) hovoří o ústupu od „neviditelné ruky trhu“ k „viditelné ruce státu“. Keynesiánci se odlišně dívají také na roli státu v ekonomice. Stát by neměl být „nočním hlídačem“, ale pomocí makroekonomických nástrojů řídit národní hospodářství. Gregor (2005) uvádí, že s rozmachem keynesiánství se začala rozvíjet i teorie veřejné volby. Větší přítomnost státu v ekonomice totiž logicky vedla k zájmu o studium veřejné ekonomiky.

V roce 1938 formuloval *Abraham Bergson* ve svém článku *společenskou funkci blahobytu*. Snažil se ukázat, jak může „individualistická a utilitaristická etika řídit rozhodování státního plánovače, který svými politickými činy může dosáhnout nejvyšší úrovně společenského blahobytu“ (Gregor, 2005, str. 40), „přičemž vytváří zdání, že prostřednictvím státní správy usiluje o veřejný blahobyt“ (Sojka, 1991, str. 283). Podle Bergsona je společenská funkce blahobytu agregací individuálních funkcí užitečnosti všech jedinců ve společnosti. Funkce představuje volbu mezi alternativními situacemi, kdy pozici každého jednotlivce lze změnit jen na úkor ztráty jiného jednotlivce, tzv. volbu mezi všemi možnými pareto-optimálními situacemi. Funkcí společenského blahobytu se dále zabývali teoretici společenské volby (social choice).

V roce 1951 vyšla průkopnická práce *Kennetha Arrowa Společenská volba a individuální hodnoty*. Dosažení Bergsonova pojetí společenské funkce blahobytu se Arrowovi zdálo nemožné prostřednictvím tržních či politických procesů. „Arrow ve svém slavném teorému nemožnosti ukázal, že neexistuje systém (volební, rozhodovací), jenž by sjednotil jakékoli preference tak, aby pokaždé splňovaly určitá minimální přijatelná kritéria“ (Gregor, 2005, str. 41).

2.1.3 Virginská škola

Teorie veřejné volby, slovy Muellera „ekonomické studium netržního rozhodování“, vznikla dílem vytlačení ekonomů do nehospodářské sféry. Alternativní ekonomové, mimo matematizující větev neokeynesiánské ekonomie, jevíli zájem o studium politického jednání. Gregor (2005) zmiňuje oživení směnného paradigmatu. Nové ekonomické směry se nechaly inspirovat rakouskou školou ekonomie. Autor uvádí, že

oproti do tehdejší doby převažujícímu přístupu alokačního paradigmatu (hledání způsobů, jakým společnost a jednotlivci hledají řešení problému nedostatku), se směnné paradigma snaží naznačit, že ekonomie je vědou o směně na trzích. Rovněž stát má být tedy chápán jako instituce na trhu, trhu politickém. Virginská škola začala sdílet část směnného paradigmatu společně s rakouskou školou.

James Buchanan, jeden z klíčových představitelů virginské školy, vytkl ekonomii předpoklad, že existují voliči, kteří v rámci demokratického politického procesu danou politiku chtějí a že jsou schopni si ji v procesu reprezentace a schvalování zákonů prosadit. Buchanan nepředpokládal, že se preference voličů neutrálně promítnou do výsledných politik. Ekonomové začali, za použití metodologického individualismu, studovat podobu rozhodovacího procesu.

Jak již jsme uvedli, v užším významu je TVV spojována s virginskou školou. Nemůžeme si tudíž dovolit nezmínit alespoň některé významné publikace z pera ekonomů patřících k této škole. James Buchanan společně s *Gordonem Tullockem* vydali knihu *Kalkulace souhlasu*. Je považována za první ekonomickou teorii ústavy. Stěžejním dílem je nepochybně také *Teorie politických koalic*, jejíž autor *William Riker* zkoumal politiku například pomocí teorie her. Konečně zmiňme *Mancura Olsona* a jeho publikaci *Logika kolektivní volby* (Gregor, 2005).

Stagflace, hospodářský jev do 70. let prakticky nevídaný, společně s neschopností keynesiánské makroekonomické politiky vyrovnat šoky v ekonomice a hospodářský cyklus, znamenaly nový impuls pro TVV. Pozornost autorů se upřela na existenci politického cyklu a způsob fungování byrokracie. Na úředníky přestalo být nahlíženo jako na pouhé vykonavatele politických zadání vlády či parlamentu.

2.1.4 Dobývání renty

Chceme-li hovořit o dobývání renty (rent-seeking), měli bychom si nejprve představit aktéry, jejichž zájmy, a z nich plynoucí činnosti, dávají vzniknout tomuto fenoménu. Na jedné straně stojí politici, vedeni snahou o své znovuzvolení, na druhé straně stojí jednotlivci a zájmové skupiny, kteří se snaží domoci se nejrůznějších výhod, které jim může politická moc poskytnout.

Příkladem jednotlivců mohou být soukromé podnikatelské subjekty, které jsou vystaveny nepřetržitému tlaku tržní konkurence. Jsou nuceny snižovat náklady, nabízet levnější a kvalitnější produkty, než jejich konkurenti. Pokud nejsou dlouhodobě schopni čelit tlakům trhu, musí z něho odejít. Alternativní možností, jak si zajistit podmínky

k udržení se na trhu, je působení na trhu politickém se snahou o dosažení a udržení si tržních výhod.

Definiční vymezení dobývání renty z pohledu soukromého podnikatelského subjektu výstižně vystihuje Žák. „*Rent-seeking označuje aktivitu, jejímž cílem je získání renty uměle vytvořené státním zásahem, například omezením nabídky. Zdrojem renty je monopolní či jinak privilegovaná pozice na trhu, na jejíž získání bude ekonomický subjekt vynakládat zdroje, které potom nemohou být vynakládány na produktivní aktivity*“ (Žák, 2002, str. 658).

Snahou zájmových skupin ovšem nebývá zisk privilegované pozice na trhu, nýbrž mohou usilovat o zvýšení sociálních transferů, daňové výhody, vyšší mzdy apod. Budeme tedy vycházet z definice Holmana (2005, str. 488), který hovoří o dobývání renty jako o „*využívání politického procesu k obohacení se na úkor jiných*“

Autorství pojmu dobývání renty je přisuzováno Anne Kruegerové, která v roce 1974 tento pojem zavedla ve svém článku *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*, ve kterém se zabývá dopady konkurenčního boje o dovozní licence v rámci kvantitativního omezení dovozu. Kruegerová dokazuje, že využití moci státu jednotlivci a nátlakovými skupinami s cílem získání renty vede k celospolečenským ztrátám. Prvním ekonomem, který se těmito aktivitami zabýval systematicky, je pak Gordon Tullock (Klvačová, 2005).

Z výše uvedených definic plyne, že renta, tedy zisk vyplývající ze vzácnosti, je výsledkem privilegia. Zdroje věnované na získání takovéto výsady jsou však vynaloženy neproduktivně a představují společenskou ztrátu. V praxi se může jednat o náklady na kontaktování politiků a úředníků, na lobbování nejrozumnějšího druhu, či dokonce na uplácení. Navíc ten, kdo dobývá rentu, je ochoten nést náklady až do výše renty. Nicméně jsou i případy, kdy vyhledávání renty může zvyšovat efektivnost a společenský užitek. Například v situaci, kdy zdrojům nejsou přiřazeni počáteční vlastníci, a vyhledávání renty přispívá k institucionálnímu uspořádání vlastnických práv.

Uvedme některé formy dobývání renty typické pro dnešní dobu. Velmi charakteristické je dobývání renty prostřednictvím daňového systému. Klvačová (2008) poznamenává, že v dnešním světě platí daně bez odmluvy jen velké, neorganizované skupiny obyvatelstva. Následně dodává, že daňové systémy, založené na „milionu a jedné odčitatelné položce“ nejsou tak složité proto, že by je ekonomiky potřebovaly. Daňové

systémy se však vytvářejí na politickém kolbišti, a proto se v nich odrážejí požadavky zájmových skupin.

Obětí dobývání renty se často také stávají mandatorní sociální výdaje. Míra sociální ochrany, resp. výše a struktura sociálních dávek, bývá ústředním tématem předvolebních kampaní. Jde o politicky citlivou záležitost, kde se jakékoli nepopulární opatření může výrazně projevit ve výsledcích voleb.

Významný prostor pro dobývání renty je shledáván také v souvislosti s investičními pobídkami. Zde se odráží nerovný poměr sil při vyjednávání mezi vládami, především středně a málo vyspělých ekonomik, a nadnárodními firmami.

Dobývání renty je mnohými autory považováno za dominantní vlastnost současného světa. Klvačová (2005) ukazuje, že dobývání renty bylo přítomno již v centrálně plánované (socialistické) ekonomice, a to na příkladu státních podniků, které přesto, že byly pouze nedokonale nepravé ekonomické subjekty¹, dokázaly využívat informační a mocenské asymetrie při sestavování plánu. Dobývání renty pramenilo z neschopnosti a neochoty státu vzdát se podnikatelské funkce, což by umožnilo lépe vykonávat funkci normotvornou.

S nově vznikající tržní ekonomikou dobývání renty nezaniklo. Důkazem jsou dle Klvačové (2005) dvě vzájemně protichůdné tendence. Stát sice výrazně opustil svoji podnikatelskou funkci, souběžně však došlo ke zbytnění státního aparátu.

Autorka se zaráží nad tím, že lobování za vlastní zájmy není shledáváno jako nemorální. „*Postmoderní kapitalistická společnost přijala jako nepsanou nikde nevyhlášenou normu, že individuální zájmy mají právo se sdružovat, institucionalizovat se v zájmu skupiny a požadovat od státu naplnění svých požadavků*“ (Klvačová, 2005, str. 12). Východiskem pro prosazování skupinových zájmů je však z mnoha objektivních důvodů nereálný předpoklad, že je stát schopen vyhodnotit a zjistit vzájemnou slučitelnost skupinových zájmů v reálném čase a navíc zvážit účinek pro celou zemi.

Asi nejvýraznější tendence k využívání státu ve vlastní prospěch se nachází ve vztahu podniková sféra – stát, avšak svůj vliv mají nepochybně také profesní organizace,

---

¹ „*Ekonomický subjekt je subjekt, který se při sledování svých vlastních cílů a při využívání svých vlastních znalostí chová tak, že maximalizuje svůj vlastní užitek z dané zásoby zdrojů.*“ Nedokonalá nepravost ekonomického subjektu spočívá v tom, že stát není schopen vytvořit subjekt, který by neměl žádné své vlastní cíle, znalosti a zdroje a který by pouze plnil příkazy vnější autority. Nedokonalost odráží neschopnost státu vytvořit subjekt bez vlastních cílů a nepravost ekonomického subjektu je dána skutečností, že subjekt bez vlastních zdrojů nemůže být subjektem „ekonomickým“, protože při svých úvahách nenakládá s prostředky jako s omezenými zdroji. (Ježek, 1990, str. 15–16)

zaměstnanecké zájmové skupiny, ekologické zájmové skupiny a další. Co je příčinou vzniku fenoménu dobývání renty prostřednictvím státu? Klvačová (2005, str. 14) dochází k závěru, že *„fenomén dobývání renty prostřednictvím státu je na jedné straně výsledkem neochoty zájmových skupin respektovat existující pravidla hry a jejich neochoty respektovat stát v roli soudce posuzujícího dodržování či nedodržování existujících pravidel a na druhé straně výsledkem jejich síly opětovně působit na stát ve směru změn pravidel hry, resp. na rozhodování státu ve vlastním zájmu“*.

Zmíněnou skutečnost podrobíme analýze v následujících částech textu. Nyní však přesuňme pozornost na problematiku globalizace, která přináší nové možnosti, jak rentu dobývat.

2.2 Co je to globalizace?

Přesto, že pojem globalizace je velmi často používán, a nezdá se, že by tam, kde o globalizaci hovořit nelze, jeho obsah zůstává stále nejasný.

UNCTAD (2008) definuje globalizaci jako proces zvyšující se integrace národních trhů a interdependence, tedy vzájemné závislosti, zemí na celém světě v široké škále zboží, služeb a komodit. V definici globalizace dle IMF se dostává prostoru také rychlejšímu a rozsáhlejšímu šíření technologií. Mezřický (2006) uvádí dále, že jde o proces spontánní, neřízený a že jedině na čem se teoretici shodují, aniž by se vzdávali do tohoto pojmu zahrnout celé sady dalších sociálních, kulturních, politických, sociálně psychologických či jiných vztahů s globalizací souvisejících, je právě intenzivnější integrace zemí světa v rámci jediného ekonomického systému. *„Koncem 20. století se lidstvo poprvé začalo loučit s lokálními ekonomikami doplňovanými zahraničním obchodem. Probíhající globalizace změnila obchod, investice a technologie natolik, že se vývoj světové ekonomiky mění ze dne na den“* (Kunešová, Cihelková, 2001, str. 21).

Dále tatáž autorka spojuje kvalitativní posun od internacionalizace ekonomiky ke globalizaci s rozvojem moderních informačních technologií, které jsou předpokladem globalizace. Jeníček (2002, str. 10) v souvislosti s procesem globalizace hovoří o globální ekonomické, sociální a institucionální restrukturalizaci hospodářství jednotlivých států, ale i světové ekonomiky jako celku: *„probíhá transformace, ve které vznikají nové formy hospodářství, mizí národní produkty a technologie i národní hospodářství.“*

2.2.1 Vznik a vývoj procesu globalizace

Pojímáme-li globalizaci jako růst ekonomické aktivity přes národní a regionální hranice, rozmach mezinárodního obchodu má své počátky již na přelomu 15. a 16. století v souvislosti se zámořskými objevy. K dalšímu postupnému růstu mezinárodních ekonomických transakcí dochází s rozvojem kapitalismu a technického pokroku. Cihelková (2007) uvádí, že bouřlivý rozvoj výroby, který byl umožněn technickými a technologickými změnami, vytvářel tlak na hledání nových odbytišť. Došlo také ke změnám v hospodářské politice národních států. Na rozdíl od 17. a 18. století, kdy státy svého ekonomického postavení dosahovaly především expanzí na úkor ostatních států, v 19. století se snažily o rozvoj mezinárodního obchodu. Stabilní rámec pro rozmach mezinárodního obchodu vytvářela celosvětová měnová soustava té doby, tzv. zlatý standard, a to především díky omezení kolísání devizových kurzů. O skutečném nástupu procesu globalizace se začíná však hovořit až od konce 19. století. Autorka rozlišuje tři globalizační vlny a charakterizuje jejich rysy.

První vlna globalizace (1870 – 1914), tzv. období internacionalizace se vyznačovalo rychlým růstem světové ekonomiky. Růst byl stimulován především expanzí mezinárodního obchodu, zvýšenou kapitálovou mobilitou a nebývalou migrací pracovní síly. Mezinárodní obchodní výměna, vyjádřená jako podíl obchodu na HDP, byla v roce 1913 v průměru Velké Británie, Francie a Německa přibližně 40%. Jestliže v současné době se počet migrantů na celém světě odhaduje na 214 mil., tedy zhruba 3 % světové populace, ve srovnání s obdobím mezi léty 1870 – 1913, kdy opustilo Evropu dokonce 11 % obyvatelstva, je to poměrně málo. Čistý odliv kapitálu ve stejném období, měřený přebytkem běžného účtu platební bilance činil ve Velké Británii, jakožto největšího vývozce kapitálu, v průměru 4,6 %. Během tohoto období také výrazně poklesly dopravní náklady, docházelo ke snižování obchodních bariér a pokrok byl zaznamenán v oblasti komunikačních zařízení.

Druhá vlna globalizace (1950 – 1970), období po druhé světové válce, byla v jistém smyslu reakcí na protekcionistickou politiku vlád meziválečných let. Cihelková (2007) identifikuje jako hlavní motor druhé vlny globalizace liberalizaci, kterou prosazovaly na mezinárodním poli především Spojené státy americké. Nicméně i vyspělé země Evropy podporovaly snahu o obnovení obchodu. Postupně docházelo k odstraňování obchodních bariér. V souvislosti s liberalizačními opatřeními je třeba zmínit, že na rozdíl od průmyslových výrobků, u primárních komodit k výraznějšímu snížení cel nedošlo.

Charakteristickým rysem druhé vlny globalizace byla internacionalizace produkce a s tím spojený růst nadnárodních společností. Nemůžeme nezmínit také nové metody managementu, které pozitivně působily na růst produktivity práce.

Třetí vlnu globalizace (1980 – dodnes) shledává Cihelková (2007) za poněkud odlišnou od předchozích dvou. Za hybné síly globalizace v současném období považuje například geopolitické změny ve střední a východní Evropě. Rozpad SSSR ukončil dlouhé období tzv. studené války a země regionu se znovu staly součástí světové ekonomiky. Dále je současná etapa také podmíněna silnou mikroekonomickou dimenzí, která se odráží ve strategii velkých firem – mění se způsob, jakým firmy zajišťují produkci. Různé segmenty v rámci jediného produkčního řetězce již nejsou koncentrovány na jednom místě, nýbrž bývají umísťovány i na jiných kontinentech. Hnát (2005) identifikuje další faktory. Jsou to deregulační opatření v některých odvětvích, zejména v odvětví finančních, dopravních a komunikačních služeb, jejichž průkopníky byly USA, ale také ES/EU. Dále se díky nových technologií a inovací výrazně snížily dopravní, informační a komunikační náklady, vzrostla produktivita výrobních faktorů a ovlivněn byl výrazně způsob produkce, distribuce, ale i managementu. Autor hovoří také o finanční globalizaci, jež se projevuje masivním růstem toků soukromého kapitálu.

2.1.2 Hlavní aktéři globalizace

Organismus světového hospodářství, jakožto vyšší hospodářský celek, je tvořen několika subjekty, a to na různých úrovních. Tyto subjekty na sebe navzájem působí a při svém rozvoji jsou na sobě více či méně závislé. Hlavní aktéry procesu globalizace nalezneme na úrovni individuální, úrovni národní a nadnárodní. Jeníček (2002) uvádí, že přechod od úrovně nižší k úrovni vyšší je dán obecně omezením vnější samostatnosti nižšího subjektu subjektem vyššího řádu.

Jeníček (2002) rozlišuje tři skupiny subjektů z hlediska vlivu na vývoj světového hospodářství. Jsou to subjekty:

- *makroekonomického typu*, např. vyšší stupně integrace a státy,
- *mikroekonomického typu*, především nadnárodní společnosti (též označované jako transnacionální společnosti - TNS),
- *vládní a nevládní organizace*, např. Světová banka (WB), Světová obchodní organizace (WTO), Mezinárodní měnový fond (IMF), regionální banky atd.

Ponechejme prozatím stranou jednotlivé státy a vyšší stupně integrace a svoji pozornost nyní orientujme směrem k nadnárodním společnostem a mezinárodním organizacím.

2.1.3 Nadnárodní společnosti

Existence TNS úzce souvisí s procesem internacionalizace produkce probíhajícím ve světové ekonomice. Kašpar (2000), který zasazuje proces internacionalizace do historických souvislostí, shledává jako protagonisty dějin v tzv. předmoderních časech feudální panství, městské státy či mnohonárodní impéria. Moderní dobu spojuje s mocenskými velmocemi a současnou, tzv. postmoderní éru, s nadnárodními společnostmi. Slovy autora *„postmoderní společnost charakterizují velké finanční organizace a průmyslové managementy orientované na nadnárodní operace v rámci globálního celosvětového trhu“* (Kašpar, 2000, str. 3).

S rostoucím významem TNS ve světové ekonomice se objevují různé definice těchto společností. Jeníček (2002, str. 21) definuje TNS jako *„podniky, které vlastní aktiva ve dvou či více zemích“*. Jiránková (2010) dodává, že podstatným a určujícím znakem je zachování si kontroly nad investovaným kapitálem v hostitelské zemi. Sofistikovanější definici nabízí UNCTAD (2010) *„Nadnárodní společnost je podnik, jehož jednotlivé části jsou umístěny ve více než jedné zemi, a které fungují v rámci systému rozhodování, který umožňuje provádět společné politiky a strategie. Tyto jednotky jsou propojeny vlastnickými vztahy nebo jinými způsoby tak, aby jedna nebo více z nich byla schopna mít podstatný vliv nad ostatními, a zejména s nimi sdílet znalosti, zdroje a odpovědnost.“*

TNS prošly řadou vývojových stupňů. Kašpar (2000) rozlišuje čtyři vývojové etapy. První typy těchto společností představovaly „koloniálně-surovinové nadnárodní společnosti“. Jejich činnost byla spojena s využíváním nerostného bohatství bývalých kolonií. Nabývaly podoby zejména kartelů a syndikátů. Vzpomeňme například britskou Východoindickou obchodní společnost již ze 17. století. Ve třicátých letech 19. století začaly vznikat první nadnárodní banky.

Druhá etapa je charakteristická působením TNS trustového typu, které byly orientovány především na vojenskou výrobu. Dominantní postavení tohoto typu společností byl zřetelný v období mezi první a druhou světovou válkou.

Třetí etapu odstartoval technologický pokrok v dopravě, výpočetní technice a komunikacích. Internacionalizace investic a obchodu se díky tomu výrazně urychlila. Společnosti zvyšovaly své tržní podíly. Kašpar (2000) zdůrazňuje, že nadnárodní

společnosti třetího typu umožnily rozšíření vědeckovýzkumných poznatků tzv. vědecké revoluce.

Nadnárodní společnosti čtvrtého typu jsou charakteristické celosvětovým působením na trzích. Omezený počet TNS si postupně rozděluje světový trh. V rámci výrobního procesu došlo k značné fragmentaci a specializaci, což působí na růst vnitrofiremního obchodu. Narůstá jejich ekonomický a politický vliv, a tím atakují postavení národních států.

Výraznou ekonomickou a politickou skutečností je, že TNS v současné době kontrolují polovinu průmyslové výroby světa a více než polovinu zahraničního obchodu. Vlastní 80 % všech patentů a licencí na nové technologie, vědecké objevy a důležitá „know-how“. Není se proto čemu divit, že postavení TNS ve světové ekonomice je předmětem mnoha publikací.

TNS, snažíce si zajistit co možná nejprůzračnější podmínky pro svou činnost na daném území státu, využívají nejrozličnějších forem politického vlivu. Svě zastoupení mají v důležitých výborech a tím ovlivňují státní hospodářskou politiku. Mnohé společnosti finančně přispívají na činnost politických stran či se snaží domoci se svého pomoci lobování. Vliv TNS je zřetelný i v globálním kontextu. Účastní se různých mezinárodních politických jednání a fór.² Jejich snahou bývá pochopitelně odstraňování obchodních bariér či jiných vládních restrikcí, které je omezují.

2.1.4 Mezinárodní organizace

Součástí globálního mezinárodního systému jsou institucionalizované mezinárodní vztahy. Ke stabilitě a soudržnosti mezinárodního systému přispívá právě institucionalizace. Dle Cihelkové (2009) závisí efektivnost ekonomického systému na míře kompatibility s kulturou dané společnosti. Formální a neformální instituce by tedy měly být ve vzájemném souladu.³ Mezinárodní instituce ovlivňují chování aktérů mezinárodního systému, tedy jednotlivce, národní státy a jiné organizované skupiny subjektů. Za

---

² Příkladem budiž proběhnuvší 41. Světové ekonomické fórum, které se uskutečnilo ve švýcarském horském středisku v Davosu 26. – 30. ledna 2011. Mezi očekávanými hosty nechyběli Rupert Murdoch (News Corporation), Peter Voser (Royal Dutch Shell), Yorihiro Kojima (Mitsubishi), Johannes Teyssen (E.ON) či americký finančník George Soros a mnozí další.

³ „Obecně bývají instituce definovány jako jakékoliv omezení, které utváří ekonomické chování lidí. Instituce se dělí na formální a neformální. Formální instituce mají zákonnou podobu, je to celý právní rámec ekonomiky, který formuje ekonomické chování lidí. Neformální instituce jsou ustálené zvyky, tradice, obyčeje, zkrátka to co bývá někdy nazýváno „kulturou“ dané společnosti“ (Mlčoch, 2005, str. 29 – 30).

mezinárodní organizace považujeme formální struktury, které vznikají na základě dohody mezi členy, a to vládními či nevládními, z minimálně dvou suverénních států.

Pro členění mezinárodních organizací se využívá řada kritérií. Podle typu členství se mezinárodní organizace člení na:

- *mezinárodní organizace vládního typu*, kde členy jsou státy, resp. vlády států (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, Mezinárodní měnový fond, Konference Spojených národů pro průmyslový rozvoj a další);
- *mezinárodní nevládní organizace*, kde členy jsou nestátní (nevládní) aktéři (Amnesty International, Greenpeace, Mezinárodní olympijský výbor, Lékaři bez hranic, a další);
- *ostatní*, tzv. hybridní organizace, transvládní organizace, resp. koalice (Mezinárodní organizace práce, Rozvojový program OSN, rozvojové banky a další).

Jiná kritéria zohledňují například rozsah členství, cíle a oblasti působnosti či druh vztahu mezi členy, resp. mezi členy a nečleny.

Mezinárodní organizace plní roli nástrojů politiky členských zemí, vyjednávacích fór či samostatných aktérů v mezinárodním systému. Činnost států a jejich hospodářských politik je největší měrou ovlivňována Mezinárodním měnovým fondem, Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj, též označovanou Světová banka a Světovou obchodní organizací (Cihelková, 2009).

Mezinárodní měnový fond (IMF), stejně tak i Světová banka (WB), jsou instituce založené v roce 1944 a sídlí ve Washingtonu. Posláním IMF je řešit problém nerovnováhy platební bilance členských zemí. Členství v IMF je podmíněno členstvím ve Světové bance. IMF požaduje od svých členů volnou směnitelnost měn vůči zahraničním měnám a informace o změnách měnové a finanční politiky. Fond je financován z členských příspěvků. V případě nouze poskytuje členským zemím úvěry (Kunešová, Cihelková, 2001).

Hlavním úkolem *Světové banky* je podpora ekonomického a sociálního rozvoje v rozvojových zemích. WB, jakožto investiční banka, zprostředkovává půjčky mezi věřiteli a vypůjčovateli. Vlastníky WB jsou vlády členských zemí se svými podíly. WB podporuje investiční projekty zaměřené na rozvoj ekonomiky, vzdělání, dopravu, ochranu životního prostředí apod. (Kunešová, Cihelková, 2001).

Světová obchodní organizace (WTO) je pilířem mnohostranného obchodního systému. Vznikla v dubnu 1994, podpisem Dohody o zřízení Světové obchodní organizace, v rámci mnohostranných obchodních jednání Uruguayského kola GATT. Jedním z hlavních principů členství je transparentnost, tzn. právo na informace je současně i povinností informace poskytovat. WTO vytváří předpoklady pro řešení obchodních sporů mezi členskými zeměmi. Vytýčila si tři základní cíle (Kunešová, Cihelková, 2001):

- umožnit svobodný rozvoj mezinárodního obchodu bez překážek,
- postupnou liberalizaci prostřednictvím vzájemného vyjednávání,
- vytvoření místa pro spravedlivé řešení sporů vznikajících v souvislosti s mezinárodním obchodem.

3. Role státu a podnikatelské sféry a prostor pro dobývání renty

3.1 Geneze a formování moderních národních států

Pojem stát je odvozen z latinského slova *status* (stav, řád, ústava). Jedná se o organizované společenství lidí, kteří žijí na určitém ohraničeném území. Charakteristickými rysy státu jsou soustava orgánů vykonávajících státní moc a správu, ohraničené území, obyvatelstvo, ozbrojená moc, právní subjektivita a svrchovanost.

Moderní národní státy postupně nahradily jiné formy společenské organizace (feudální panství, království, městské státy či ligy měst). Vestfálským mírem z roku 1648 byly národní státy stvrzeny jako nejvyšší suverénní politické autority mezinárodního systému. Národní stát představoval v té době nejefektivnější formu společenské organizace, která byla výhodná především pro rozvoj trhu a kapitalismu. Cihelková (2009) uvádí, že se postupně stal institucí formalizující společenské vztahy, a to ve všech aspektech (politických, právních a sociálních), z nichž pramení funkce ekonomická. Z ekonomického hlediska bylo ve fázi geneze národních států určujícím vztahem vlastnictví, resp. jeho institucionální ochrana. Na základě historických a společenských faktorů se národní státy konstituovaly jako teritoriálně i národně ukotvené. Charakteristikou moderních národních států byl tzv. hospodářský nacionalismus. Hospodářský prostor byl společně sdílen občany jednoho státu. Jak uvádí autorka na témže místě, splynula totiž ekonomická stránka nacionalismu s chápáním národních zájmů.

Se vznikem kapitalismu vyvstaly sociální problémy systému a v poslední čtvrtině 19. století se začínají rozvíjet i sociální funkce státu. V této souvislosti vzniká fenomén tzv. sociálního státu, který přejímá roli tradičních struktur (rodina, církve, cechy apod.) a svou aktivitou ochraňuje sociálně slabší členy společnosti před negativními důsledky kapitalismu. Ve 30. letech 20. století proniká stát výrazně do ekonomiky. Velká hospodářská krize a široké přijetí myšlenek keynesiánství byly impulsem pro přijetí stabilizační role státu. Státní zásahy do ekonomiky nadále akcelerovaly po druhé světové válce. Také došlo k rozmachu sociálních států, které začaly stagnovat až po ropných šocích v 70. letech 20. století (Jiráňková, 2010).

3.2 Přístupy mezinárodní politické ekonomie

Když v 17. století vznikaly národní státy, politicko-ekonomické souvislosti byly zcela odlišné od těch dnešních. Globalizační procesy s sebou přinášejí nové skutečnosti a

problémy, které atakují samotné základy existence a tradičního fungování národních států. Diskutuje se jejich suverenita, autonomie či funkce, které by měly plnit.

Charakterizovat postavení národního státu v globalizaci změněných podmínkách je však úkol nelehký. Narážíme zde na složité uchopení *vztahu státu a trhu*. Přestože stát a trh prodělaly svůj vlastní vývoj, existovaly vedle sebe navzájem po celou dobu jejich existence. Tradičně však byly tyto kategorie zkoumány odlišnými disciplínami - stát politologií a trh ekonomii. *Mezinárodní politická ekonomie*, nově se ustavivší disciplína, se snaží odstranit nedostatky takto odděleného zkoumání. Cihelková (2009, str. 123) uvádí, že „*mezinárodní politická ekonomie ve svém předmětu zájmu reflektuje skutečnost, že jednotlivé společenské jevy a procesy jsou složitou interakcí ekonomických a politických vztahů při současném působení historických, sociálních, kulturních či jiných faktorů*“.

Pro charakteristiku postavení národního státu využijeme tři základní přístupy k mezinárodnímu politickému a ekonomickému systému, které tradičně využívá mezinárodní politická ekonomie – *liberalismus, marxismus a realismus*. Jednotlivé přístupy vychází z odlišných předpokladů, na základě kterých jsou společenské jevy a procesy zkoumány.

3.2.1 Liberalismus

Nejslavnějšími teoretiky liberalismu byli bezesporu *Adam Smith* (1723 – 1790) a *David Ricardo* (1772 – 1823), představitelé tzv. klasické politické ekonomie. *Liberalismus* nazírá na mezinárodní ekonomický a politický systém z pohledu jednotlivce, kterého považuje za prvotního aktéra. Ústřední myšlenkou konceptu liberalismu je tzv. „*neviditelná ruka trhu*“. Prostřednictvím principu „*neviditelné ruky trhu*“ přináší jedinec, sledující vlastní zájem, blaho celé společnosti. Ideálním ekonomickým systémem liberalismu je systém založený na svobodné tržní konkurenci a na svobodě obchodu. Stát by měl pouze vytvářet prostředí, které by pozitivně působilo na ekonomické konání jednotlivce, nikoli do trhu zasahovat. Úkolem státu přesto není být nečinným, nýbrž „*prostřednictvím zákonů definovat, ochraňovat a vynucovat vlastnická práva, tvořit pravidla uzavírání smluv v ekonomických vztazích a ochraňovat konkurenci*“ (Jiránková, 2010, str. 25). *John Stuart Mill* (1806 – 1873), taktéž teoretik liberalismu, shledává další roli státu v korekci tržních selhání. Na zahraniční obchod pohlíží liberalismus jako na „*hru s pozitivním součtem*“. Prospěch ze zahraničního obchodu tedy plyne všem zúčastněným. Teoreticky zdůvodnil výhody zahraničního obchodu A. Smith jeho *teorií absolutních výhod*. Na Smithe posléze navázal D. Ricardo *zákonem komparativních výhod*.

Myšlenky liberalismu, které panovaly na přelomu 19. a 20. století, byly po druhé světové válce vytlačovány keynesiánskými koncepty státního zasahování. V 70. letech 20. století dochází opět k návratu k myšlenkám liberalismu, a to v souvislosti se selháváním keynesiánských konceptů makroekonomického zasahování do ekonomiky. Myšlenky liberalismu byly praktikovány v 80. letech 20. století v USA za vlády *Ronalda Wilsona Reagana*, či ve Velké Británii za premiérky *Margaret Thatcherové*. V reakci na nedávno proběhnuvší finanční a hospodářskou krizi se znova objevují hlasy volající po opětovném vstupu státu do fungování ekonomického systému (Jiráňková, 2010).

3.2.2 Marxismus

Pro marxismus je zásadním dílem *Kapitál* z pera *Karla Marxe* (1818 – 1883). Základní význam je přikládán struktuře společnosti. Společenská struktura je dle Marxe dána výrobou, resp. vlastnictvím výrobních prostředků. „*Výrobní síly si vyžadují určitý charakter výrobních vztahů, z nichž nejdůležitější je vlastnictví. Charakter vlastnictví pak předurčuje, jaké jsou společenské vztahy lidí ve výrobě – zejména pak způsob, jakým jsou lidé přinuceni k práci*“ (Holman, 2005, str. 139). Podle Marxe je společnost rozdělena do tříd. Na jedné straně je *buržoazie*, představovaná vlastníky výrobních prostředků, na druhé straně *proletariát*, tedy ti, kteří výrobní prostředky nevlastní. Zájmy tříd jsou protichůdné, přičemž třída vlastníků (buržoazie) vykořisťuje třídu nevlastníků (proletariát). „*Stát je jako „organizované násilí“ spjat s vládoucí třídou buržoazie, která napomáhá v prosazování jejich zájmů*“ (Jiráňková, 2010, str. 26). Marx ve své analýze kapitalistické výroby shledal tři zákonitosti: klesající výnosy, disproporcionální rozvoj a akumulaci kapitálu. Výnosy klesají v důsledku nahrazování lidské práce stroji, protože pouze lidská práce tvoří hodnoty. Disproporcionální rozvoj je dán nekoordinovaností tržních akcí. Koncentrace kapitálu pak dle Marxe plyne ze samotné podstaty celého systému. Kapitál se akumuluje v rukou stále užšího okruhu vlastníků. Kapitalistický systém byl Marxem odsouzen k nevyhnutelnému zániku (Holman, 2005).

Důležitou osobností je také *Vladimir Iljič Lenin* (1870 – 1924), který rozvinul Marxovy myšlenky. Zmiňme jeho dílo *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*. Pro Lenina byl zánik kapitalismu taktéž nevyhnutelný, a to prostřednictvím *imperialismu* - nejvyššího stadia kapitalismu. Monopoly, které podle Lenina vznikají akumulací kapitálu, si vytvářejí závislá území (kolonie), aby mohly dále expandovat. Ty jsou pak „*zdrojem levné pracovní síly a surovin, odbytištěm zboží a místem, kam monopoly umísťují přebytečný kapitál pro další investování*“ (Jiráňková, 2010, str. 27). Struktura společnosti

se projevuje ve struktuře světa. Národy se dělí na bohaté jádro a vykořisťovanou periferii (Jiráňková, 2010).

3.2.3 Realismus

Počátek projevů realistického paradigmatu sahá k merkantilistům 17. a 18. století. Jmenujme alespoň *Jeana Baptiste Colberta* a *Friedricha Listu*. Merkantilismus je považován za nejvlivnější projev realistického paradigmatu. Nelze jej však s ním ztotožňovat. Realismus považuje za ústředního aktéra mezinárodního systému stát. Mezinárodní systém je dle realismu anarchistický a zahraniční obchod je vnímán jako „*hra s nulovým součtem*“. Státu, jakožto nejvyšší autoritě, jsou ostatní aktéři podřízeni.⁴ Musejí konat v prostoru vymezeném státem, který určuje pravidla. Tím dle Cihelkové (2009) stát znatelně ovlivňuje i ekonomické výstupy. Stát je v pojetí realismu racionální aktér, který se rozhoduje na základě porovnání nákladů a přínosů svých transakcí a maximalizuje moc. Kuchyňková (2006, str. 25) v této souvislosti uvádí, že „*ekonomická politika z realistického hlediska slouží v první řadě k tomu, aby zvýšila absolutní mocenský potenciál daného národního státu v rámci mezinárodního systému*“. Stát se rovněž vyhýbá recipročním restriktivním praktikám ze strany jiných států a tvoří instituce, které formují globální governanci (Cihelková, 2009).

Podrobnější členění základních přístupů mezinárodní politické ekonomie obsahuje tabulka č. 3.1. Odlišné předpoklady jednotlivých paradigmat předurčují rozdílný pohled na postavení národního státu v globálních ekonomických procesech.

Podle liberálů by například měla být činnost nadnárodních společností regulována co nejméně. Naopak v pojetí marxismu je zakládání poboček nadnárodních společností považováno za vykořisťování pracujícího lidu z méně rozvinutých států kapitalisty z vyspělých tržních ekonomik. Realismus pak staví do ústřední role stát, který rozhoduje a určuje pravidla fungování těchto společností na jeho území. Skutečností však je, že státy mají autonomii ve stanovování pravidel pouze relativní. Na nepříznivá pravidla pro příliv kapitálu totiž mohou nadnárodní společnosti reagovat změnou lokalizačního rozhodnutí a to nemusí být v souladu s národními zájmy (Cihelková, 2009).

---

⁴ Ostatními aktéry rozumíme nadnárodní společnosti, mezinárodní organizace, zájmové skupiny apod.

Tab. č. 3.1: Přístupy liberalismu, marxismu a realismu k mezinárodnímu systému

Konvenční označení	Podrobnější členění	Předmět zájmu
Liberalismus	<i>Ontologický liberalismus</i>	Chce porozumět typickým ekonomickým znakům ideálního typu liberálního systému, ve kterém individua mají autonomii v rozhodování, jak vynakládat vzácné zdroje.
	<i>Deontologický liberalismus</i>	Zdůrazňuje společenskou regulaci ekonomických záležitostí s cílem zabránit socializaci tržních pravidel, jež by vedla k morálnímu, obecnému, kulturnímu nebo duchovnímu úpadku společnosti.
Marxismus	<i>Marxismus</i>	Vychází z předpokladu, že vlastnictví výrobních prostředků rozděluje společnost do dvou odlišných tříd, kterými jsou buržoazie a proletariát.
	<i>Strukturalismus</i>	Je internacionalizací Marxovy stěžejní koncepce s cílem prozkoumat, jak budou vypadat vztahy mezi buržoazií a proletariátem v podmínkách kapitalismu jako celosvětového systému.
	<i>Radikální směry</i>	Chtějí ukázat, že odcizené (ačkoli definované) strádání v osudu těchto skupin plyne z logiky kapitalismu, což je argumentem pro změnu stávajících ekonomických podmínek.
	<i>Kritické směry</i>	Tvrdí, že sociální vztahy kapitalistické výroby jsou závislé na moderním světě a nejsou přirozeným fenoménem skutečné podstaty ekonomického života.
Realismus	<i>Realismus</i>	Chápe mezinárodní hospodářství jako anarchistické prostředí, ve kterém státy navzájem soutěží o ekonomickou moc, prestiž a vliv.
	<i>Statismus</i>	Akcentuje roli státu v mezinárodních ekonomických vyjednáváních, prostřednictvím kterých státy usilují o zisky relativně ve vztahu k jiným státům.
	<i>Merkantilismus</i>	Nabádá tvůrce politiky, aby užili státní moci k potlačení importu a zabránili recipročním restriktivním praktikám ze strany jiných států.
	<i>Nacionalismus</i>	Oživuje merkantilistické zaměření, vychází z obav, že <i>laissez-faire</i> je ideologií, kterou si mohou dovolit podporovat pouze nejmocnější.

Zdroj: WATSON in Cihelková (2009, str. 127)

3.3 Diferencované národní systémy kapitalismu

Funkce státu nespočívá v pouhém hledání rovnováhy mezi státním intervencionismem a svobodným trhem a v zabezpečování sociálních funkcí občanům státu. Neexistuje pouze jeden model kapitalismu, který by byl „nejefektivnější“. Vyvinuly se relativně odlišné modely národních kapitalistických systémů. Tato skutečnost je slovy Cihelkové (2009, str. 129) „výrazem rozlišných politických, ekonomických, kulturních, náboženských, historických a dalších faktorů uvnitř národního státu, jakožto i zájmů a cílů vnitřní i zahraniční politiky těchto subjektů odrážejících národní zájem definovaný

domácími vládnoucími elitami“. V čem spočívají rozdíly jednotlivých modelů kapitalismu? Gilpin (2001, str. 149) shledává rozdíly v:

- účelu ekonomické činnosti v daném národním státě,
- roli státu v ekonomice a při řízení a správě společností (corporate governance),
- praktikách soukromého podnikání.

I když jsou od sebe jednotlivé kapitalistické systémy relativně odlišné, mají některé společné znaky. Na základě těchto podobností se rozlišují tři základní modely kapitalismu s jejich třemi příslušnými typy států. Konkrétně se jedná o model *neoliberální*, model *vývojového státu* a tzv. model *státu blahobytu*. Představiteli neoliberálního státu jsou Spojené státy americké, Velká Británie a další anglosaské státy. Jako typický příklad vývojového státu bývá uváděno Japonsko. Reprezentantem státu blahobytu je Německo společně s některými dalšími státy kontinentální Evropy, například s Švédskem či Finskem (Cihelková, 2009).

3.3.1 Neoliberální model

Neoliberální model je aplikací liberálního přístupu mezinárodní politické ekonomie. Ústřední roli tohoto systému zaujímá jednotlivec maximalizující užitek, respektive firma maximalizující zisk. Stát by měl do svobodného fungování trhu zasahovat jen minimálně. Úkolem státu je pouze vytvářet příznivé podnikatelské prostředí, popřípadě eliminovat tržní selhání. Charakteristický prvek liberálního modelu shledává Jiráňková (2010) v neutrálním postoji k zahraničním investorům a v relativně minimální zodpovědnosti firmy vůči občanovi či společnosti. Přes rozhodující roli trhu, respektive minimální roli státu v ekonomice nelze říci, že se jedná o „čistě“ tržní model. I v tomto modelu si stát jistou roli ponechává.

3.3.2 Model vývojového státu

Vývojový stát je protikladem státu liberálního. Jiráňková (2010) na příkladu Japonska hovoří o přenesení merkantilistického přístupu k fungování státu. Stát je pilířem tohoto systému. Hraje ústřední roli v ekonomickém rozvoji a zároveň usiluje o dosažení sociální harmonie. Moc státu je upevňována prostřednictvím silného průmyslu a špičkových technologií. Typická je podpora rozvíjejícího se průmyslu, podpora exportujících firem, snaha o národní soběstačnost. Postoj k zahraničním investorům je odmítavý, přesto s ohledem na realitu vývoje Japonsko přehodnotilo své postoje. Japonsko

je nyní více otevřené, avšak své specifické rysy si ponechává. Jiráňková (2010) uvádí jako příklad stabilitu a dlouhodobost v přístupu jednotlivců k zaměstnání. Charakteristické jsou také vztahy a vzájemné vazby mezi firmami. Ty mají v tomto modelu významnou zodpovědnost vůči veřejnosti, zaměstnancům i subdodavatelům.

3.3.3 Model státu blahobytu

Stát blahobytu balancuje mezi výše zmíněnými modely. Cihelková (2009) hovoří o hledání rovnováhy mezi fungováním volného trhu a sociální harmonií ve společnosti. Role státu je nicméně v tomto systému strategická. Stát se stará o právní rámec fungování tržní ekonomiky, vytváří a udržuje konkurenční prostředí, ale zároveň také usiluje o dosažení sociálního konsensu ve společnosti. Sociální odpovědnost nesou rovněž firmy, a to vůči zaměstnancům, společnosti i vůči lokalitě, kde se firma nachází (Cihelková, 2009).

Přehledné a detailnější srovnání modelů nabízí tabulka č. 3.2.

Tab. č. 3.2: Rozdíly v národních kapitalistických systémech

Charakteristika	USA	Japonsko	Německo
Typ státu	neoliberální	vývojový stát	stát blahobytu
Cíle ekonomické aktivity ve státě	maximalizace užítka individua; maximalizace zisku firem	dosažení průmyslového a technologického velmocenského postavení; maximalizace tržního podílu; podpora vnitřní sociální harmonie	hledání rovnováhy mezi tržní efektivností a sociálními cíli společnosti
Základní přístup vlády k trhu	nezasahování; eliminace tržních selhání	centrální, podpůrná role státu; ekonomická podřízenost sociálním a politickým cílům	strategická role státu, tvorba stabilního a příznivého prostředí (včetně právního) pro firmy; silná role centrální
Průmyslová politika vlády k ovlivňování struktury ekonomiky	podpora sektoru, podpora firem	podpora sektorů (dětský průmysl), podpora firem; neomerkantilismus	nevýznamná
Zodpovědnost firmy vůči občanovi či společnosti	minimální	významná, a to vůči zaměstnancům, podílníkům i subdodavatelům, soukromý sektor má veřejnou zodpovědnost	významná, a to vůči zaměstnancům, společnosti i vůči lokalitě, kde se firma nachází
Postoj k zahraničním investorům či nepřátelskému převzetí firmy	neutrální	odmítavý	spíše odmítavý
Corporate governance a praktiky podnikání	fragmentace trhu; přísné antitrustové zákony; tlak na firmy sdílet informace, rozvíjet společné strategie; vysoká odpovědnost akcionářům; oddělení financí a průmyslu	vzájemné vazby firem s dodavateli a sítěmi distributorů s ústřední rolí financující banky; vzájemná pomoc firem, výměna informací; křížové vlastnictví vzájemně vázaných firem; vztahy založeny na stabilitě, dlouhodobosti; garance a jiná spolupráce vlády a soukromého podnikání	oligopolní trh; dobře organizované zaměstnanecké i podnikatelské zájmy; silné propojení financí a průmyslu; křížové vlastnictví (banka - korporace)

Zdroj: GILPIN in Cihelková (2009, str. 131)

3.4 Tradiční funkce národního státu v konfrontaci globalizace

3.4.1 Definiční funkce státu

Myšlenka Johna Locka, že „*soukromé vlastnictví bylo hlavním důvodem vytvoření státu*“, byla historicky potvrzena (Křížkovský, Adamová, 2000, str. 170). Zastánci geneze moderního státu byli především obchodníci ve městech, kteří usilovali o svobodu a větší oporu pro své obchodní aktivity, a to jednak na rozsáhlejších územích, ale také v delším

časovém období. Vzpomeňme, že stát vznikl jako politický útvar vymezený teritoriálně, obyvatelstvem, státním aparátem, právní subjektivitou a monopolem legitimního užití síly. Stát disponoval rovněž vnitřní i vnější suverenitou. To znamená, že kromě autority ve vztahu dovnitř, byl taktéž subjektem mezinárodních vztahů. Svou definiční funkcí sehrál významnou roli pro rozvoj trhu a kapitalismu. Jiránková (2010, str. 53) ve svém výčtu shledává velice prospěšnými tato opatření: *přesné definování zákonů, vymáhání práva, právní záruka tržních kontraktů, standardizace měr a vah, ochrana domácí měny, odstranění bariér obchodu v podobě cel, bezpečnost obchodníků na cestách a další*. Nastupivší demokracie, koncem 19. století, zesílila ekonomickou, politickou a nově též sociální legitimitu. Definiční funkce států je zcela evidentní téměř až do konce druhé poloviny 20. století – do doby, kdy se stále zřetelněji začínají projevovat globalizační procesy (Jiránková, 2010).

V konfrontaci s globalizačními procesy zůstává stát bezesporu suverénním z hlediska formálního postavení v mezinárodním společenství. Stejně tak je i nadále vrchní vnitřní formálně deklarovanou autoritou. Dochází však k oslabení definičního znaku *teritoriality*. Jinými slovy se postupně ztrácí schopnost „kontroly“ vnitřních i přeshraničních aktivit. Například tzv. *off shore* území, jež jsou sice formálně součástí národního státu, podléhají jinému zdanění, legislativě apod. Dále můžeme zmínit *světová města*, které shledává Jiránková (2010), na základě jejich vysoké koncentrace center nadnárodních společností a finančních trhů, spíše subjekty globální ekonomiky. Schopnost kontroly oslabuje také participace v *regionálních integračních seskupeních*.⁵ V rámci *kybernetického prostoru* nehrají hranice státu v podstatě žádnou roli. U *obyvatelstva*, jakožto definičního znaku státu, ztrácí stát kontrolu rovněž. Je to dáno postupnou *kosmopolitizací obyvatelstva, migrací, či přeshraničním outsourcingem služeb*. Hlubší formy integrace s sebou nesou také odevzdání části *právní subjektivity*.

3.4.2 Stabilizační funkce státu

I stabilizační funkce je národnímu státu tradičně vlastní. Již v předchozím textu jsme zmínili, že ani liberální model kapitalismu není „čistě“ tržní. Státy jsou si totiž vědomy „vzájemné výhodnosti“ vztahu státu a trhu. „*Stát dokáže napomáhat trhu v jeho efektivnějším fungování, stejně tak trh představuje pro stát zdroj prosperity pro teritoriálně vázané obyvatelstvo*“ (Jiránková, 2010, str. 55). Úsilí státu spočívá nejen ve využívání

---

⁵ Česká republika je například jedním z 25 členských států tzv. schengenského prostoru. Obyvatelé zúčastněných zemí mohou překračovat hranice uvnitř tohoto prostoru bez hraničních kontrol.

předností trhu a eliminaci tržních selhání, nýbrž je v mnoha modelech zřetelná taktéž snaha usměrňovat trh při tvorbě produktu povzbuzováním agregátní poptávky pomocí fiskální a monetární politiky či snaha podporovat konkurenceschopnost podniků. Například v období recese, kdy roste nezaměstnanost, klesají soukromé investice i soukromá spotřeba, státy přistupují k provádění expanzivní fiskální politiky. Zvyšují veřejné výdaje s cílem udržení úrovně agregátní poptávky a tím působí proti růstu nezaměstnanosti. Stejně tak monetární politikou mohou státy ovlivnit úroveň výstupu. Například tzv. politikou nízkých úrokových sazeb mohou centrální autority stimulovat investiční aktivitu, která v konečném důsledku vede ke zvýšení zaměstnanosti a celkové produkce. Pro stát a trh tedy neplatí pouze často uváděná nesmiřitelnost zájmů – státu co by teritoriálně ohraničené politické jednotky a trhu tendujícího k neustálému rozpínání. Chápání prospěšnosti tohoto vzájemného vztahu je další dimenzí tohoto vztahu. Potvrzením výše zmíněného budiž existence vývojového státu a státu blahobytu.

Stabilizační funkce státu je atakována globalizací stejně tak jako funkce definiční. Tradiční snahou státu je eliminovat tržní selhání⁶ – nedokonalou konkurenci, externalitu, veřejné statky a nedokonalosti trhu. *Nedokonalou konkurenci* na trhu statků a služeb reprezentuje v krajním případě existence monopolu. Tento případ nedokonalé konkurenční struktury trhu je neefektivní výrobně, alokačně, dynamicky a také leibensteinovsky. Tradičně se stát snaží prostřednictvím mikroekonomicky orientované politiky (například regulací cen či míry výnosu z kapitálu) omezit monopolem způsobené tržní selhání. Globální výroba, charakteristická sofistikovanými výrobky, však vyžaduje velké investice do znalostí. Na rozpuštění těchto vysokých fixních nákladů je zapotřebí velkého trhu, který svým rozsahem překračuje prostor národního státu. *Externality*⁷ jsou neefektivní převážně výrobně a alokačně. Dynamickou neefektivnost a X-neefektivnost můžeme u externalit ovšem také shledat (Kliková, Kotlán, 2006). Existence externalit vyplývá především z nejasně vymezených vlastnických práv a vysokých transakčních nákladů na jejich

---

⁶ O tržním selhání se hovoří, pokud není tržní výsledek efektivní. Tržní výsledek považujeme za efektivní, jestliže je efektivní alokačně, výrobně, „schumpeterovsky“ (dynamicky) a „leibensteinovsky“ (X-efektivní). Na alokačně efektivním trhu představuje výstup firem co nejvíce přání spotřebitelů. Výrobně efektivní je trh tehdy, jestliže je výstup firem vyroben s minimálními náklady. Dynamická efektivnost trhu je dána schopností vytvářet, rozvíjet a využívat technologie způsobem, který snižuje náklady výroby, zlepšuje kvalitu produkce či přináší produkci novou a to lépe než při jiném institucionálním uspořádání. Jestliže tržní prostředí umožňuje redukovat náklady či zlepšovat produktivitu firmy prostřednictvím organizačních zlepšení, vyšší motivace, kvalitnějšího řízení větší měrou než jiné institucionální uspořádání, hovoříme o „leibensteinově“ (X-efektivnosti) efektivnosti. (Kliková, Kotlán, 2006)

⁷ A. C. Pigou definuje externalitu jako „*situace, kdy aktivita jednoho ekonomického subjektu přináší jinému ekonomickému subjektu určité náklady (negativní externalita), nebo výnosy či výhody (pozitivní externalita). Externality se bezprostředně nepromítají do kalkulace ekonomického subjektu.*“ (Halásek, 2007, str. 41)

vymáhání. Internalizace negativních externalit je pro stát velice obtížná, a to nejen z důvodu vysokých transakčních nákladů, ale také kvůli slabé vyjednávací pozici státu vůči nadnárodním společnostem. Diskutuje se také otázka tzv. „černého pasažéra“ ve vztahu k poskytování *veřejných statků*.⁸ Problematika pramení především z nevylučitelnosti ze spotřeby a nedělitelnosti těchto statků (Kliková, Kotlán, 2006). Efekty dopadají nejen na aktéry uvnitř národního státu. Nejzřetelnějším příkladem je vzdělání v souvislosti s migrací pracovní síly. Pracovník může využít příležitosti, které se mu nabízejí na zahraničních trzích práce. Přínosy plynoucí ze vzdělání, nabyté v rodné zemi, pak plynou zemi hostitelské. Řešení *nestability* pomocí státních zásahů je spojováno se jménem J. M. Keynese, jehož teorie měla být lékem na tíživou hospodářskou situaci 30. let 20. století. Rovnováhy má dle Keynese být dosaženo makroekonomickou fiskální a monetární politikou, potažmo vnější hospodářskou politikou. Postupem času vznikaly další politiky, které již byly hlouběji specifikované. Například strukturální politika, sociální politika, regionální politika a mnoho dalších konkrétních politik. V 80. letech pak došlo k přehodnocení keynesiánských nástrojů, které se začaly jevit jako neúčinné, a k návratu k neoklasickým přístupům. Sojka s Konečným (1996, str. 40) shledávají tuto neúčinnost v „*rostoucí otevřenosti ekonomik, integračních procesech, strukturálních změnách, sociální politice státu blahobytu apod.*“

3.4.3 Sociální funkce státu

V poslední čtvrtině 19. století započala svůj rozvoj konečně též sociální funkce státu. Jak již bylo v textu výše zmíněno, impulsem ke vzniku sociální funkce byly sociální problémy, které vyvstaly se zakořeňujícím se kapitalismem. Státy přejala roli tradičních struktur (rodina, církve, cechy apod.) a svou aktivitou začaly ochraňovat sociálně slabší členy společnosti. Počátkem byly Bismarckovy a von Taffenovy sociální reformy⁹. K rozmachu sociální funkce státu pak došlo s rozvojem státu blahobytu, kdy „*již do pojmu sociální politiky automaticky zařazujeme též zaopatření vzdělání, bydlení a zdraví občanů*“ (Jiráňková, 2010, str. 58). Navíc s tím, jak rostly fiskální zdroje v souvislosti s výkonností

---

⁸ Veřejné statky jsou rovněž alokačně, výrobně, dynamicky i X-neefektivní.

⁹ Bismarckovy a von Taffenovy sociální reformy zavedly systém sociálního, úrazového či penzijního pojištění. Sociální pojištění úrazové bylo spuštěno nejdříve v Německu (1884), stejně tak zavedlo Německo nejdříve pojištění nemocenské (1883) a pojištění penzijní (1889). Velká Británie jako první země zavedla pojištění v nezaměstnanosti (1911). Rodinné přídatky začaly pobírat nejdříve rodiny v Rakousku (1921). (Jiráňková, 2010)

ekonomik, rostly také sociální výdaje. Sociální výdaje v současnosti dosahují v některých zemích téměř 30 % HDP.¹⁰

Diskuze o roli sociální funkce národních států v procesech globalizace je velice rozporuplná. Přívrženci neoliberálního modelu kapitalismu ji vnímají jako „přítěž“, která má negativní vliv na konkurenceschopnost. Pro stoupence státu blahobytu je to naopak faktor na konkurenceschopnost pozitivně působící. Neoliberálové volají, mimo jiné, po snižování daní, jakožto stimulu ekonomické aktivity, a omezování sociálních výdajů. Zastánci státu blahobytu vnímají sociální soudržnost jako velmi významný výrobní faktor, který je investory rovněž velmi oceňován. „Velké“ sociální státy se ovšem často potýkají s deficitními rozpočty a jsou nuceny platit vyšší úroky z úvěrů, protože jsou investory vnímány jako více rizikové. Blíže k sociální funkci státu v kapitole 3.6.2.

3.5 Stát vs. nadnárodní společnosti: převrácení rolí?

V dobách předcházejících éru globalizace bylo prvořadým úkolem národních států tvořit a kontrolovat pravidla hospodářské soutěže, popřípadě sankcionovat jejich neplnění. Do samotné hospodářské soutěže státy téměř nevstupovaly. Globalizace však dala vzniknout paradoxu, kdy státy nejen že tvoří normy pro hospodářskou soutěž, ale zároveň se stávají účastníky soutěže o přízeň ekonomických subjektů. Zejména se snaží získat přízeň nadnárodních společností, které by potom investovaly na jejich území.¹¹ Předpokladem tohoto úsilí je teze, že konkurenceschopnost podniků na území státu a stejně tak konkurenceschopnost celé země závisí na podmínkách, které se podnikům dostávají. A jestliže jde o to někomu vyjít vstříc, pak to jsou právě nadnárodní společnosti, které jejich ekonomická síla staví do pozice umožňující si do určité míry dokonce „diktovat“ podmínky (Klvačová, 2008). Ekonomickou sílu nadnárodních společností dokládá tabulka č. 3.3.

---

¹⁰ V roce 2007 činily sociální výdaje (vyjádřeno v % HDP) Francie 28,4 %, Švédska 27,3 % či Rakouska 26,4 %. Sociální výdaje zemí OECD tvořily v průměru 19,3 %. (OECD, 2011)

¹¹ Existence těchto společností na území států je vnímána jako žádoucí, ať už s odkazem na zaměstnanost, daňové příjmy či rozvoj regionu a růst jeho atraktivitu.

Tab. č. 3.3: Síla transnacionálních společností, tržby a HDP ve vybraných zemích a společnostech

Pořadí	Společnost	Tržby v mld. USD (2009)	Země	HDP v mld. USD (2009)
1	Royal Dutch Shell (těžební společnost)	458,4	Belgie	471,2
2	Exxon Mobil (těžební společnost)	442,9	Polsko	430,1
3	Wal-Mart Stores (sít' super/hypermarketů)	405,6	Švédsko	406,1
4	British Petroleum (těžební společnost)	367,1	Saudská Arábie	375,8
5	Chevron (těžební/energetická společnost)	263,2	Thajsko	263,8
10	Toyota Motor (výrobce automobilů)	204,4	Česká republika	190,3
20	Allianz (pojišťovací společnost)	142,4	Alžírsko	140,6
30	Siemens (výrobce elektroniky)	123,6	Nový Zéland	126,7
40	Samsung Electronics (výrobce elektroniky)	110,4	Ukrajina	113,5
50	Metro (prodejce potravin a léků)	101,2	Katar	98,3
100	Target (obchodní společnost)	64,9	Irák	65,8

Zdroj: CNNMoney.com (2009), WB (2011), vlastní výběr a úprava

Důsledkem transnacionálního podnikání je postupná inverze role národních států a nadnárodních společností. Národní státy se stávají účastníky v soutěži o co nejvyšší konkurenceschopnost a roli pořadatelů soutěže přebírají transnacionálně operující podniky. Převrácení rolí státu a podnikatelské sféry s sebou ovšem nese několik zásadních důsledků.

Klvačová (2008) zmiňuje, že dochází ke změkčování podmínek pro dosahování konkurenceschopnosti podnikové sféry. Podniky se v první řadě snaží spíše přimět stát, aby například snížil daňovou zátěž, zrušil minimální mzdu apod. Až následně, pokud neuspějí, vyvíjejí vlastní aktivitu k zajištění konkurenceschopnosti.

Dochází k tlaku na stát v oblasti veřejných financí, a to jak na příjmové, tak i na výdajové straně. Pod tlakem nepříznivého hodnocení může být od státu požadováno například snižování daní či jiné zátěže a souběžně zvyšování výdajů na výzkum a vývoj.

Nová role státu ovlivňuje vztah státu a občana v jeho sociálních rolích. Dle Klvačové (2008) mohou být dlouhodobé účinky ničivé ve smyslu podrytí politické stability a sociální soudržnosti.

Za zcela zásadní autorka považuje nemožnost státu plnit roli tvůrce pravidel hry a současně roli účastníka soutěže o přízeň podnikové sféry. Státy i podniky by chtěly plnit obě funkce najednou, z čehož vyplývá nejasnost, kdo je regulátorem a kdo regulovaným. Následkem toho dochází k rozmazanosti pravidel hry, které se stávají nepřehledné a netransparentní.

3.6 Konkurenceschopnost jako forma dobývání renty

V situaci, kdy státy soutěží o přízeň ekonomických subjektů, je dobývání renty u národních států velice snadné. „*Genialita dobývání renty transnacionálně působícími společnostmi (zahraničními investory) od národních států spočívá ve skutečnosti, že tito dobyvatelé renty nejsou nuceni přicházet s představiteli těchto států do přímého styku. Práci za ně odvedou dílem nominální pořadatelé soutěží o maximální konkurenceschopnost zúčastněných zemí (výčtem faktorů, které jsou pro dosahování konkurenceschopnosti země nebo regionu rozhodující, vlastním podpisem pod metodikou, na základě které se hodnocení konkurenceschopnosti uskutečňuje, provedením průzkumu a vyhlášením jeho výsledků), dílem politici a představitelé médií zemí, které se příslušných soutěží účastní. Je-li země podle zvolených kritérií málo konkurenceschopná, neúspěšní soutěžící se sami pokoušejí odstranit příslušné vady. Média informují veřejnost o neuspokojivých výsledcích v soutěži, politici korigují příslušné politiky. Dobývání renty je jaksi odosobněné a vyjde velmi levně*“ (Klvačová, 2008, str. 43).

Důkazem pro výše uvedená tvrzení jsou četná multikriteriální hodnocení konkurenceschopností zemí, která jsou prováděna mnoha mezinárodními organizacemi, výzkumnými ústavy a dalšími subjekty. Každým rokem roste počet hodnocených zemí a přibývají nová kritéria. Pro hodnocení bývají využívána nejen tvrdá data získaná z národních statistik, ale také měkká data z dotazníkových šetření, která jsou běžně v souladu s požadavky podnikatelských subjektů, především zahraničních investorů.¹² „*Všechny výroky, k nimž se respondenti vyjadřují, plní v první řadě roli doporučení*

---

¹² Příkladem budiž Zpráva o globální konkurenceschopnosti z dílny Světového ekonomického fóra. V roce 2010 probíhalo dotazníkové šetření ve všech 139 hodnocených zemích a celkově jich bylo realizováno více než 15 tisíc. Po procesu úprav bylo zachováno a následně použito 13 607 výpovědí respondentů. Stejně tak v rámci Světové ročenky konkurenceschopnosti, kterou publikuje Mezinárodní institut pro rozvoj managementu, tvoří měkká data celou 1/3 všech dat. Průzkum evropské přitažlivosti zpracováváný společností Ernst & Young je také založen převážně na výpovědích investorů.

směřujících od podnikové sféry k národním státům“ (Klvačová, 2008, str. 46). Tato skutečnost dle autorky potvrzuje inverzi role státu a podnikatelské sféry. Výstupem většiny hodnocení je sestavení celkového pořadí zemí či pořadí zemí dle jednotlivých kritérií. Vzhledem k tomu, že tato hodnocení jsou běžně využívána zahraničními investory, je pro jednotlivé země velmi významné, která příčka jim byla přiřazena.

3.6.1 Stát není podnik

Problematikou konkurenceschopnosti se v minulosti zabývala pouze podniková sféra. Mikroekonomické vymezení pojmu konkurenceschopnost je z tohoto důvodu relativně jednoznačné. *„Podnik je konkurenceschopný tehdy, jestliže je schopen udržet se na trhu a pokud možno zvyšovat svůj tržní podíl. To při současném plnění všech svých závazků.“* (Klvačová, Malý, Mráček, 2007, str. 11). Z uvedené definice plyne, že podnik svou konkurenceschopnost ztrácí, jestliže přestane být schopen realizovat svoji produkci na trhu nebo pokud není s to dostát svým závazkům. (Ne)konkurenceschopnost je v tomto případě jasně definovaná.

V 80. letech však pojem konkurenceschopnosti překročil podnikovou úroveň. Od té doby již není cíl dosahování konkurenceschopnosti vlastní pouze firmám, nýbrž také národním ekonomikám či světovým regionům. Tato skutečnost je samozřejmě reflektována v odlišném definičním vymezení samotného pojmu. Světové ekonomické fórum (WEF 2010, str. 4) vymezuje konkurenceschopnost jako *„soubor institucí, politik a faktorů, které určují úroveň produktivity země“*. OECD (Walsh, 1992, str. 237) definuje konkurenceschopnost jako *„míru schopnosti, s jakou je v otevřených tržních podmínkách země schopna produkovat zboží a služby, které obstojí v testu mezinárodní konkurence, a zároveň udržovat nebo zvyšovat reálný domácí důchod“*.

S doktrínou konkurenceschopnosti zemí je spojena řada záludností. Tou největší je systematické přesvědčování veřejnosti, že úspěh můžeme pouze tehdy, budeme-li všichni bojovat společně.¹³ V praxi to znamená například zrušení porodného, pohřebného, snížení daně z příjmu právnických osob, nižší příspěvky zaměstnavatelů na sociální zabezpečení apod. Součástí tohoto klamu je rovněž iluze, že stát se snaží vytvořit co možná nejlepší podmínky pro „své“ podniky. Doba globalizace je však charakteristická tím, že žádné „naše“ podniky neexistují.¹⁴ Společnosti mohou kdykoli změnit místo svého působení, nabízí-li se jim na jiném místě lepší podmínky.

---

¹³ Veřejnosti je vnucována představa, že i ona se musí podřídit a přinést svou obět společnému „vítězství“.

¹⁴ Samozřejmě s výjimkou malých podniků, které jsou orientovány pouze na jeden konkrétní národní trh.

Jestliže konkurenční souboj podniků se odehrává na trzích zboží a služeb, bitevním polem národních států jsou trhy podnikatelského prostředí. Strana poptávky je reprezentována především zahraničními investory a stranu nabídky tvoří státy nabízející své podnikatelské prostředí, jež je jakýmsi souborem mnoha faktorů a podmínek, v rámci kterých mohou společnosti na daném území působit.¹⁵

Multikriteriální hodnocení národních ekonomik mají mnohé shodné rysy. Ideově vycházejí z neoliberálního paradigmatu. Požadavky volají po co možná největší otevřenosti ekonomik a minimální roli státu. Ideální stát by neměl bránit vstupu zboží a kapitálu na své území, neměl by zasahovat do podnikání, či by neměl mít vysoké zdanění práce a kapitálu. Na stát je pohlíženo pozitivně, vychází-li vstříc požadavkům investorů. Negativně, jestliže tak nečiní. Zde však dochází ke střetu, kdy například ochrana vlastnických práv akcionářů je pro investory prospěšná, avšak ochrana práv zaměstnanců nikoli. Dalším případem mohou být státní výdaje. Negativně jsou vnímány s odkazem na vytěsňování soukromých investic. Jedná-li se však o výdaje na investiční pobídky, zvýšení kvalifikace pracovních sil či výzkum a vývoj, jsou hodnoceny pozitivně.

Jestliže hraniční linie mezi konkurenceschopností a nekonkurenceschopností podniků je zřetelná a srozumitelná, v případě konkurenceschopnosti národních států tomu tak není. V jakém okamžiku je země stále schopná konkurovat a v jakém již ne? Odpověď bychom stěží hledali a patrně bychom ji ani nenašli.

Soutěž národních států v konkurenceschopnosti připomíná dostih, který ovšem nemá konce. „*Je to nekončící proces. Nemá žádný oddechový čas. Je třeba stále běžet a neptat se kam a proč*“ (Klvačová, Malý, Mráček, 2007, str. 20). Jsme však schopni bez přestávky běžet? Kam až chceme doběhnout? Je tento vytrvalý běh vůbec smysluplný?

Po zralé úvaze musíme dojít k závěru o nemožnosti tohoto vytrvalého běhu. Například soutěžíme-li o co nejnižší daňové zatížení právnických osob, můžeme tak činit bezpochyby dlouho. V procesu vzájemného trumfování se o co nejnižší daňové zatížení se však jednou musíme logicky dostat do bodu, kdy již další snižování nebudeme moci připustit.

Hovoříme-li o nemožnosti toho vytrvalého běhu, nemyslíme tím, že by se stát neměl snažit být investičně přitažlivý. Máme však za to, že by se státy neměly vzdávat

---

¹⁵ Skutečnost, že podnikatelské prostředí je velmi komplikovanou kategorií potvrzuje množství faktorů, na základě kterých jsou národní ekonomiky hodnoceny. Souhrnný index globální konkurenceschopnosti (GCI) je kupříkladu sestavován z více než 100 dílčích indikátorů. Hodnocení Mezinárodního ústavu pro rozvoj managementu se opírá dokonce o více než 300 kritérií.

svých tradičních funkcí, které jsou již tak do značné míry atakovány globalizačními procesy. Zvláště nebezpečné se jeví opuštění sociální funkce. Jak již bylo zmíněno, dlouhodobý pokles sociální odpovědnosti státu může vést až k podrytí politické stability a sociální soudržnosti.

3.6.2 Sociální stát: bariéra konkurenceschopnosti?

Doktrína konkurenceschopnosti naráží na bariéru v podobě sociálního státu. Cílem států tohoto typu totiž není být primárně ochotným vykonavatelem přání investorů – zaměstnavatelů. Jak jsme již zmínili, státy s větší mírou sociální odpovědnosti (např. stát blahobytu) usilují o dosažení sociálního konsensu ve společnosti. Sociální odpovědnost ve státech tohoto typu nesou rovněž firmy, a to vůči zaměstnancům, společnosti a často též vůči lokalitě, kde se firma nachází.

Snahy o demontáž těchto států v souvislosti s doktrínou konkurenceschopnosti se ovšem jeví jako neúspěšné. Není pravda, že země typu státu blahobytu jsou nekonkurenceschopné. Ukazuje se naopak, že obsazují přední příčky v multikriteriálních hodnoceních.¹⁶ Investoři si nepřejí jen pracovní sílu levnou a vzdělanou, ale také flexibilní a bez potřeby stávkovat. Stejně tak, volají-li po minimálním státu, chtějí zároveň stát, který dokáže ochránit jejich vlastnická práva.

---

¹⁶ V období 2008 – 2011 se Švédsko, Finsko a Dánsko umísťují pravidelně ve Zprávě o globální konkurenceschopnosti v desítce nejkonkurenceschopnějších zemí.

4. Investiční přitažlivost České republiky v globalizované ekonomice

Česká republika je malá, velmi otevřená ekonomika. Otevřenost české ekonomiky dokládá velký podíl zahraničního obchodu k HDP. Podíl exportu a importu zboží a služeb k HDP dosáhl v roce 2009 úrovně 59 %, respektive 55 % (MPO, 2010). V ČR působí také řada firem pod zahraniční kontrolou a z toho vyplývá také jejich velký podíl na tvorbě hrubé přidané hodnoty (HPH) národního hospodářství. Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2011) se nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou podílely v roce 2007 na tvorbě HPH 26,9 %. Vysoký podíl společností se zahraničním vlastnictvím je mimo jiné důsledkem značného přílivu přímých zahraničních investic (PZI) do ČR. Za období 1993-2010 bylo v České republice investováno ve formě PZI 2 435,6 mld. Kč. K největšímu přílivu PZI došlo v roce 2006, kdy byly realizovány investice ve výši přibližně 365,4 mld. Kč (ČNB, 2011).

ČR láká zahraniční investory na své území štědrým systémem investičních pobídek¹⁷. Dle zákona o investičních pobídkách (Zákon č. 72/2000 Sb.) se může jednat o slevy na daních, o převod technicky vybaveného území za zvýhodněnou cenu, o hmotnou podporu vytváření nových pracovních míst, o hmotnou podporu rekvalifikace nebo školení zaměstnanců či o zvýhodněné převody pozemků. V období 1998-2008 využilo investičních pobídek 486 projektů. Za tu dobu bylo v ČR reálně investováno 357 mld. Kč s tím, že největší podíl na investicích měl sektor výroby dopravních prostředků a zařízení (téměř 50 %). Celkové výdaje státu na poskytnuté pobídky činily v uvedených letech přibližně 30 mld. Kč, přičemž fiskální příjmy státu z investičních pobídek dosáhly hodnoty téměř 230 mld. Kč (Deloitte, 2010).

Česká republika je tedy nepochybně účastníkem soutěže o co největší investiční přitažlivost. Tato skutečnost je nezpochybnitelná. Jak investičně přitažlivá (konkurenceschopná) je Česká republika? V jakých oblastech dosahuje Česká republika pozitivních výsledků a v jakých naopak zaostává? Pro hodnocení investiční přitažlivosti ČR využijeme Zprávu o globální konkurenceschopnosti, kterou každoročně publikuje Světové ekonomické fórum.

---

¹⁷ Investiční pobídky jsou nástroj na podporu investic do zpracovatelského průmyslu.

4.1 Postavení České republiky v mezinárodním srovnání

Podívejme se nejprve, jaké příčky bývají prisuzovány České republice ve Zprávě o globální konkurenceschopnosti dle souhrnného indexu konkurenceschopnosti (GCI). V posledních letech se ČR umísťovala vždy mezi 40 nejlépe hodnocenými zeměmi. Ve zprávách z let 2007 a 2008 obsadila ČR 33. příčku a to mezi 131, respektive 134 hodnocenými zeměmi. V roce 2009 byla ČR ze 133 zemí 31. nejkonkurenceschopnější. Poslední hodnocení z roku 2010 prisoudilo ČR příčku 36. Hodnoceno bylo 139 zemí. Pozitivní skutečností je fakt, že lepšího umístění ze zemí, které v 90. letech prošly transformačním procesem, dosahuje pouze Estonsko.¹⁸

Zpráva o globální konkurenceschopnosti nenabízí pouze žebříček zemí sestavený podle souhrnného indexu. GCI je sestavován na základě výsledků dosažených ve 12 pilířích. Pilíře jsou následující:

1. institucionální prostředí,
2. infrastruktura,
3. makroekonomické prostředí,
4. zdraví a základní vzdělání,
5. vyšší vzdělání a odborná příprava,
6. tržní efektivnost,
7. efektivita trhu práce,
8. rozvoj finančního trhu,
9. technologická připravenost,
10. velikost trhu,
11. sofistikovanost podnikání,
12. inovace.

V Tabulce č. 4.1 jsou uvedeny dosažené výsledky ČR v jednotlivých pilířích, z nichž je patrné, že ČR dosahuje v některých oblastech výsledků velice nelichotivých.

---

¹⁸ V příloze je uvedeno pořadí zemí dle indexu GCI (prvních 75 zemí).

Tab. č. 4.1: Umístění ČR v jednotlivých pilířích, 2010

Pilíř	Umístění
1. Institucionální prostředí	72
2. Infrastruktura	39
3. Makroekonomické prostředí	48
4. Zdraví a základní vzdělání	43
5. Vyšší vzdělání a odborná příprava	24
6. Tržní efektivnost	35
7. Efektivita trhu práce	33
8. Rozvoj finančního trhu	48
9. Technologická připravenost	32
10. Velikost trhu	42
11. Sofistikovanost podnikání	34
12. Inovace	27

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

Pro hodnocení bývají využívána nejen tvrdá data získaná z národních statistik a mezinárodních organizací, ale také měkká data z dotazníkových šetření. V roce 2010 probíhalo dotazníkové šetření ve všech 139 hodnocených zemích a celkově jich bylo realizováno více než 15 tisíc. Po procesu úprav bylo zachováno a následně použito 13 607 výpovědí respondentů. Průzkumu se účastní výkonné vedení společností, které svoji činnost provozují na území konkrétní země. Součástí průzkumu je celá řada otázek, které jsou rozděleny do následujících 13 sekcí:

1. vaše společnost,
2. celkový pohled na hospodářství země,
3. vládní a veřejné instituce,
4. infrastruktura,
5. inovace a technologie,
6. prostředí finančního trhu,
7. domácí konkurence,
8. řízení společnosti a strategie,
9. vzdělání a lidský kapitál,
10. korupce, etika a sociální odpovědnost,
11. cestování a cestovní ruch,
12. životní prostředí,
13. zdraví.

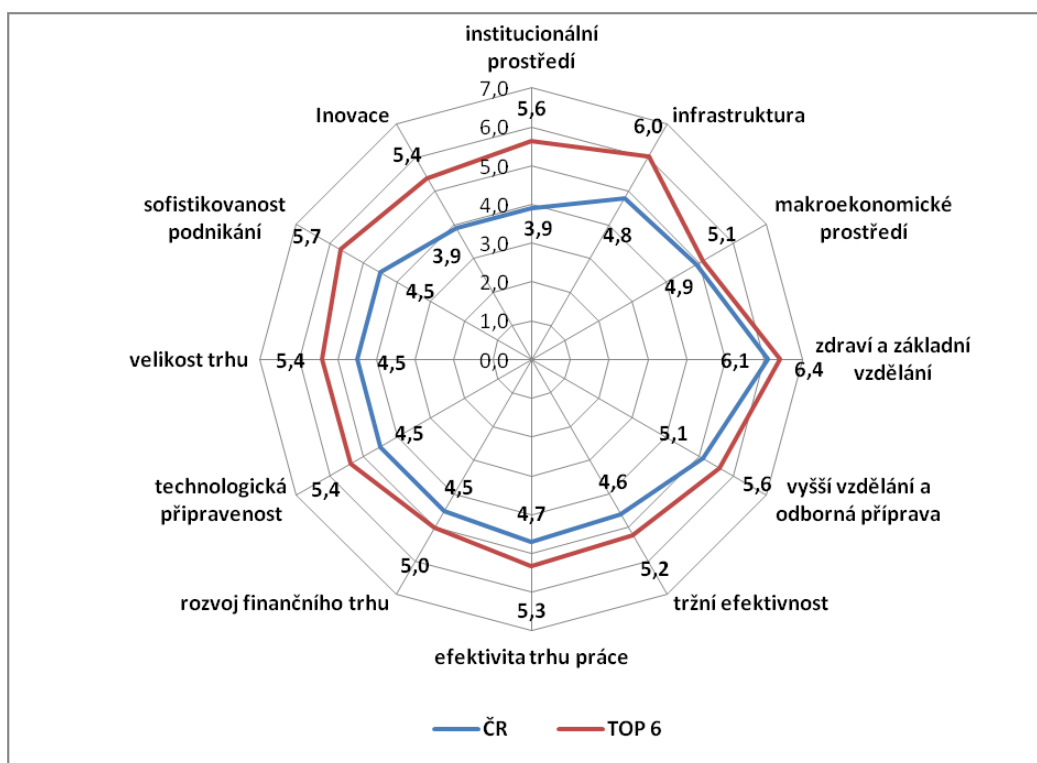

Většina otázek je respondenty hodnocena na stupnici od 1 (nejhorší) do 7 (nejlepší). Průzkumy jsou realizovány několika formami, a to buď osobními schůzkami s vedením společností, za pomoci telefonických hovorů, prostřednictvím pošty či online formulářů. Zvolená forma průzkumu závisí na podmínkách v konkrétní zemi.

Ambicí České republiky je nepochybně být zemí co možná investičně nejpritažlivější. Srovnajme proto výsledky dosažené ve 12 pilířích se zeměmi, které jsou v dosahování konkurenceschopnosti nejúspěšnější. Pro srovnání jsme vybrali 6 nejkonkurenceschopnějších zemí v roce 2010. Mezi vybranými zeměmi jsou zástupci všech tří modelových typů národních kapitalismů. USA reprezentují neoliberální model, Německo (také Švédsko) model státu blahobytu a Japonsko model vývojového státu. Skutečnost, že mezi nejkonkurenceschopnějšími zeměmi jsou zastoupeni reprezentanti všech tří modelových typů národních kapitalismů potvrzuje fakt, že neexistuje pouze jeden model kapitalismu, který by byl „nejefektivnější“. Srovnání s TOP 6 (Švýcarsko, Švédsko, Singapur, USA, Německo, Japonsko) nám napoví více o oblastech, ve kterých Česká republika nejvíce zaostává. Identifikace těchto nedostatků je pro ČR velmi žádoucí, neboť jejich odstranění je jednou z možných cest k větší konkurenceschopnosti České republiky. Problematickými oblastmi shledáváme ty, ve kterých se dosažené hodnoty ČR nejvíce vzdalují průměrným hodnotám TOP 6.

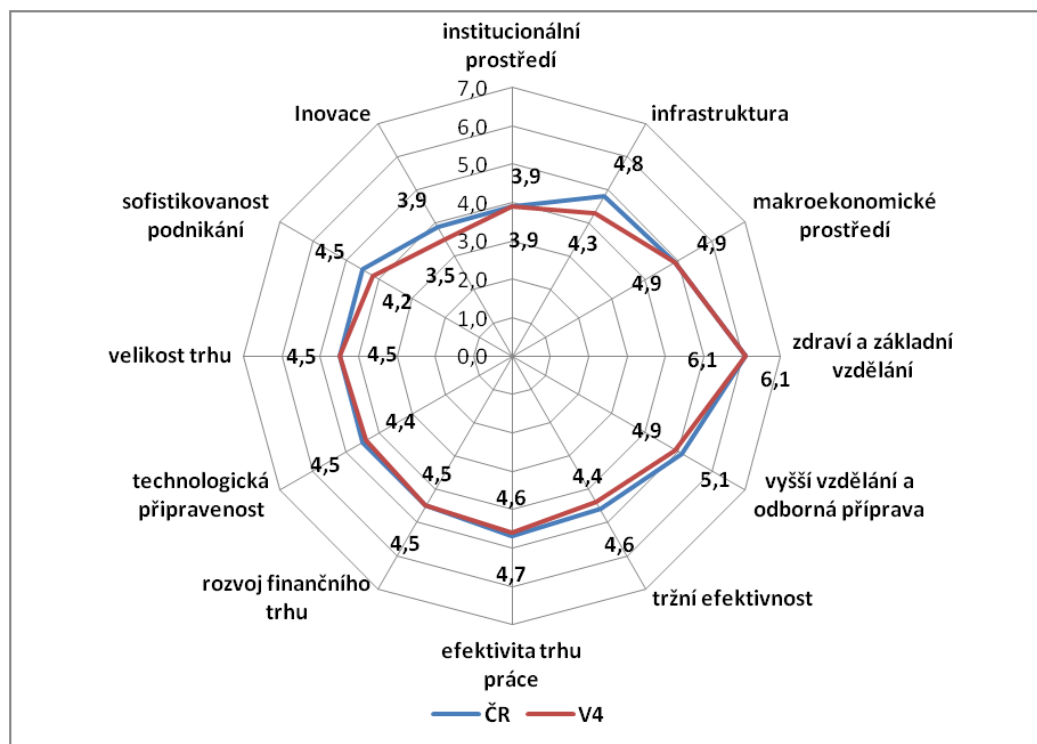
Graf č. 4.1 znázorňuje slabá místa české konkurenceschopnosti vzhledem k TOP 6 především v těchto pilířích: institucionální prostředí, infrastruktura, sofistikovanost podnikání a inovace. Zmiňme, že nedostatky v uvedených oblastech mají všechny země Visegrádské čtyřky. Srovnání ČR s průměrem zemí V4 (včetně ČR) nabízí graf č. 4.2. Problematické oblasti české konkurenceschopnosti v následujícím textu rozebereme. Většina indikátorů, o kterých budeme v textu přímo hovořit, je sestavena na základě dotazníkového šetření a je hodnocena na stupnici od 1 do 7. Pokud tomu tak u některých indikátorů nebude, bude tato skutečnost v textu zmíněna.

Graf č. 4.1: Srovnání ČR s TOP 6, 2010

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011, vlastní výběr a úprava

Graf č. 4.2: Srovnání s průměrem zemí Visegrádské čtyřky (včetně ČR), 2010

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011, vlastní výběr a úprava

4.2 Institucionální prostředí

V předchozí kapitole jsme se zabývali tradičními funkcemi státu. Hovořili jsme o funkci definiční. Citovali jsme myšlenku Johna Locka, že „*soukromé vlastnictví bylo hlavním důvodem vytvoření státu*“ (Křížkovský, Adamová, 2000, str. 170). Rovněž jsme upozornili na nezastupitelnou roli státu v přesném definování zákonů, vymáhání práva, právní záruky tržních kontraktů apod.

Tvorba a udržování kvalitního institucionálního prostředí jsou jedním z hlavních úkolů státu. Přesto bohužel shledáváme první pilíř – institucionální prostředí - zdaleka největší slabinou investiční přitažlivosti České republiky. V rámci celého pilíře se umístila ČR na 72. místě. Výsledky dosažené v některých indikátorech tohoto pilíře jsou však doslova žalostné. Ubohý stav českého institucionálního prostředí dokumentuje tabulka č. 4.2.

Indikátor vlastnických práv představuje hodnocení pocíťované míry ochrany vlastnických práv (včetně finančního kapitálu). Česká republika neprokázala dostatečnou schopnost ochrany vlastnických práv. Dosažená hodnota ve výši 4,4 je průměrem všech zemí. Ochranu *vlastnictví duševního* již respondenti shledali nepatrně pozitivněji.

Účastníci průzkumu pocíťují také vysokou míru *zneužívání veřejných prostředků*. ČR byla prisouzena hodnota ve výši 2,7, což je hodnota, které dosahuje Mauritánie, Zimbabwe a další. Není tedy divu, že veřejnost nedůvěřuje politikům. *Důvěra veřejnosti politikům* je podle hodnot dosažených v průzkumu srovnatelná jako v Peru, Ukrajině či Burundi. V žebříčku patří České republice 121. místo. Velmi běžné jsou v České republice také *neoprávněné platby a úplatky*. *Nezávislost soudců* byla též hodnocena jako průměrná.

Tab. č. 4.2: Indikátory 1. pilíře – institucionální prostředí, ČR, 2010

Indikátor	Umístění
Vlastnická práva	65
Ochrana duševního vlastnictví	52
Zneužívání veřejných prostředků	102
Důvěra veřejnosti politikům	121
Neoprávněné platby a úplatky	67
Nezávislost soudců	61
Zvýhodňování vládními úředníky	107
Plýtvání veřejnými výdaji	95
Obtíže vládní regulace	118
Účinnost právního rámce při řešení sporů	97
Účinnost právního rámce při sporech se státní správou	84
Transparentnost vládních politik	102
Náklady terorismu	24
Náklady zločinnosti a násilí	35
Organizovaný zločin	49
Spolehlivost služeb policie	86
Etické chování firem	90
Kvalita účetních standardů a výkaznictví	47
Účinnost správních rad firem	43
Ochrana zájmů minoritních akcionářů	89
Míra ochrany investorů	77

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

Hodnotitelé vyjádřili rovněž znepokojení nad mírou *zvýhodňování vládními úředníky* (protěžování, klientelismus). V této oblasti ČR zdaleka nedosahuje ani průměrných hodnot. 102. příčka řadí ČR po bok Bulharska, Ekvádoru či Burundi.

Respondenti považují za velmi nevhodné složení veřejných výdajů. Pociťují vysokou míru *plýtvání veřejnými výdaji*. Dále se cítí svázáni administrativními požadavky vlády (např. povolení, předpisy, výkaznictví). Oblast *vládní regulace* je respondenty hodnocena ne příliš pozitivně i u nejvýše postavených zemí žebříčku.

Neúčinný je shledáván *právní rámec při řešení sporů*. Domoci se práva v obchodních sporech je hodnoceno podprůměrně a ČR v této oblasti patří až 97. pozice.

V rámci indikátoru *transparentnosti vládních politik* byla dotazovanými posuzována obtížnost získání informací o změnách vládních politik a právních předpisů regulujících jejich podnikatelské aktivity. Stejně jako ve většině indikátorů prvního pilíře, i

tato oblast byla klasifikována podprůměrně. Zmiňme také podprůměrné hodnocení *etického chování firem, ochrany minoritních akcionářů či míry ochrany investorů*¹⁹.

Pozitivní skutečností v rámci prvního pilíře jsou nízké *náklady zločinnosti a násilí*. Zde patří ČR 35. pozice.

4.3 Infrastruktura

Česká republika zaostává za nejkonzurenceschopnějšími zeměmi také v pilíři druhém – infrastruktuře. Kvalitní infrastruktura je velmi důležitá pro efektivní fungování ekonomiky. Rozvinutá infrastruktura snižuje vzdálenosti mezi regiony. Kvalita a rozsah infrastrukturních sítí mají významný dopad na ekonomický růst.

Umístění na 39. pozici v žebříčku zemí v rámci druhého pilíře se zdá být relativně uspokojivé. Přesto je infrastruktura jedním z námi identifikovaných problematických míst české konkurenceschopnosti. Výsledky indikátorů tohoto pilíře, uvedené v tabulce č. 4.3, znázorňují skutečnost, že jsou oblasti, ve kterých ČR zaostává, ale také oblasti, ve kterých konkuruje i zemím s nejkvalitnější infrastrukturou.

Tab. č. 4.3: Indikátory 2. pilíře – infrastruktura, ČR, 2010

Indikátor	Umístění
Celková kvalita infrastruktury	37
Kvalita silnic	80
Železniční infrastruktura	22
Přístavní infrastruktura	54
Infrastruktury letecké dopravy	17
Přepravní kapacita letadel	60
Dodávky elektřiny	18
Pevné telefonní linky	66
Mobilní telefony	19

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

Nejlepších výsledků dosáhla Česká republika v *infrastruktuře letecké dopravy*. Na stupnici od 1 do 7 byla ČR ohodnocena hodnotou 6,1. Stejně tak respondenti vnímají kladně *kvalitu dodávek elektřiny*. Indikátor založený na počtu *mobilních telefonů* na 100 obyvatel řadí Českou republiku na 19. pozici²⁰. Kvalita železniční infrastruktury je také

¹⁹ Indikátor míry ochrany investorů Světové ekonomické fórum přebírá z každoroční zprávy *Doing Business*, kterou publikuje Světová banka. Míra ochrany investorů je hodnocena na stupnici od 1 (nejhorší) do 10 (nejlepší).

²⁰ Data jsou čerpána ze statistiky Mezinárodní telekomunikační unie.

pozitivně hodnocena. Problematickým místem české infrastruktury je ovšem kvalita silnic. 80. místo ČR je nepochybně neuspokojivé.

4.4 Sofistikovanost podnikání

Byť se ve srovnání se všemi hodnocenými zeměmi 34. pozice jeví relativně uspokojivá, je 11. pilíř - sofistikovanost podnikání - další oblastí, ve které Česká republika nedosahuje hodnot nejkonkurenceschopnějších zemí.

Tab. č. 4.4: Indikátory 11. pilíře – sofistikovanost podnikání, ČR, 2010

Indikátor	Umístění
Množství místních dodavatelů	22
Kvalita místních dodavatelů	17
Rozvinutost a hloubka klastrů	41
Povaha konkurenční výhody	42
Míra zapojení společností na celém produkčním řetězci	29
Kontrola mezinárodní distribuce	117
Sofistikovanost výrobního procesu	34
Rozsah marketingu	41
Ochota delegovat autoritu	24

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

Respondenti kladně ohodnotili *množství (dostupnost) místních dodavatelů a jejich kvalitu*. V množství místních dodavatelů ČR předčí dokonce dvě země z TOP 6, konkrétně Švédsko a Singapur. Druhá zmíněná země je hůře hodnocená také v jejich kvalitě. Problémem České republiky je relativní nerozvinutost a malá hloubka klastrů a také povaha *konkurenční výhody*, kterou je zboží spíše nižší ceny a přírodní zdroje. Světové ekonomické fórum ve své zprávě hodnotí také *kontrolu mezinárodní distribuce*. 117. místo ČR s dosaženou hodnotou 3,5, při průměru ve výši 4, vypovídá o tom, že mezinárodní distribuce je realizována převážně společnostmi pod zahraniční kontrolou. Zdůvodnění vztahu kontroly mezinárodní distribuce ke konkurenční schopnosti země je však poněkud nejasné.

4.5 Inovace

Ačkoli méně rozvinuté země mohou zvýšit svou produktivitu tím, že převezmou pouze stávající technologie, u vyspělejších zemí je inovační schopnost jedním z hlavních faktorů produktivity. Z tohoto důvodu musejí společnosti a také vlády vynakládat dostatek investic na výzkum a vývoj, a to pokud možno co nejefektivněji. Klíčová je rovněž

přítomnost kvalitních vědecko-výzkumných institucí, spolupráce univerzit a průmyslu či ochrana duševního vlastnictví.

I když ČR zaujímá 27. pozici, která v globálním srovnání není nikterak nepříznivá, je pro Českou republiku, jakožto relativně vyspělou zemi, inovační schopnost z hlediska konkurenceschopnosti velice důležitá. V tabulce č. 4.5 je uvedeno umístění České republiky za jednotlivé indikátory 12. pilíře.

Indikátor *inovační kapacity* představuje hodnocení respondentů, kteří vyjadřovali míru, v jaké společnosti v určité zemi získávají technologie. Zda nakupují licence na technologie ze zahraničí nebo získávají technologie na základě jejich vlastního výzkumu a vývoje.

Tab. č. 4.5: Indikátory 12. pilíře – inovace, ČR, 2010

Indikátor	Umístění
Inovační kapacita	24
Kvalita vědecko-výzkumných institucí	21
Výdaje společností na výzkum a vývoj	25
Spolupráce univerzit a průmyslu ve výzkumu a vývoji	29
Veřejné zakázky na technologicky pokročilé produkty	31
Dostupnost vědců a inženýrů	50
Počet patentů na milion obyvatel	34

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

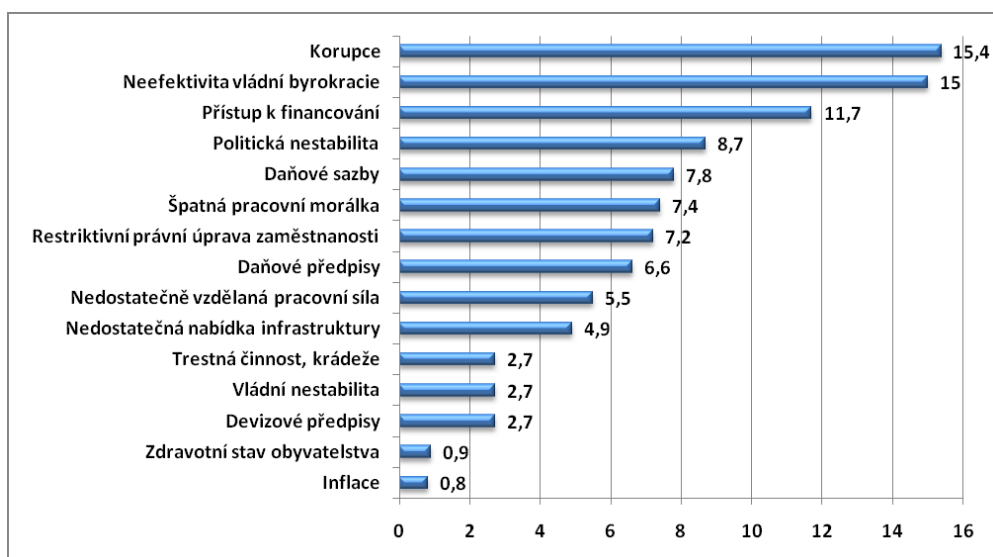
Kvalitou vědecko-výzkumných institucí Česká republika předčí mnoho vyspělých zemí světa. 21. příčka v žebříčku je relativně uspokojivá. Společnosti v ČR ovšem vydávají ve srovnání s nejlépe postavenými zeměmi méně *finančních prostředků na výzkum a vývoj*.²¹ Je zřetelný také velký prostor pro užší spolupráci univerzit a průmyslu ve výzkumu a vývoji. Ze závěrů průzkumu vyplývá také pocítovaný *nedostatek vědců a inženýrů*.

4.6 Nejproblematictější faktory pro podnikání

Zpráva o globální konkurenceschopnosti nabízí také přehled nejproblematictějších faktorů pro podnikání. Výsledky jsou získány na základě dotazníkového šetření, kde respondenti vybírají ze seznamu patnácti faktorů pět, které shledávají nejproblematictější. Vybrané faktory dále seřazují dle jejich významnosti.

²¹ Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj (GERD) činily v roce 2008 v České republice 1,47 % HDP. Podnikatelský sektor se na celkových výdajích podílel výdaji ve výši 0,91 % HDP. Ve Švédsku (v roce 2005), Japonsku (v roce 2008) a USA (v roce 2008) se podnikatelský sektor podílel na výdajích na výzkum a vývoj 2,86 %, 2,4 %, respektive 1,8 % HDP (OECD, 2011).

Graf č. 4.3: Nejproblematictější faktory pro podnikání v ČR, %

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011

Skutečnost, že vedení společností vnímá nejzávažněji *korupci*, není překvapivé. Do určité míry může být tento fakt potvrzením výsledků České republiky v rámci některých indikátorů prvního pilíře. Ubohý stav institucionálního prostředí prokazuje také negativní hodnocení *efektivity vládní byrokracie*. Výpovědi hovoří také o nespokojivém přístupu k finančním prostředkům. Rozsah poskytovaných finančních služeb hodnotili respondenti též v rámci osmého pilíře. Spíše než nad dostupností vyjádřili nespokojenost s cenou za poskytování finančních služeb. Z grafu jsou patrné rovněž obavy z politické nestability. Mnoho respondentů je dále nespokojeno s výší daňových sazeb. Podle údajů z roku 2009 byla ČR v rámci šestého pilíře přisouzena 91. pozice v indikátoru celkového daňového zatížení firem. Očividná je též nespokojenost s pracovní morálkou či právní úpravou zaměstnanosti.

4.7 Shrnutí hodnocení

Česká republika je v mezinárodním srovnání relativně konkurenceschopnou zemí. Podle souhrnného indexu konkurenceschopnosti se ČR v posledních letech umísťovala vždy mezi 40 nejlépe hodnocenými zeměmi. Ze zemí, které v 90. letech prošly transformačním procesem, dosahuje lepšího hodnocení pouze Estonsko. Pozitivní skutečností je také fakt, že v žádném z 12 pilířů nedosahuje Česká republika hodnot nižších průměru zemí Visegrádské čtyřky.

Při komparaci s nejlépe postavenými zeměmi v souhrnném žebříčku ovšem ČR v některých pilířích výrazně zaostává. Po srovnání s průměrem šesti

nejkonkurenceschopnějších zemí jsme identifikovali tyto problematické oblasti: institucionální prostředí, infrastruktura, sofistikovanost podnikání a inovace.

Nejvýraznějšími nedostatky institucionálního prostředí shledávají respondenti ve zneužívání veřejných prostředků a nedůvěře veřejnosti politikům. Rovněž pocítují velkou míru protěžování a klientelismu vládními úředníky, svazuje je vládní regulace a vládní politiky považují za netransparentní. Nejslabším místem české infrastruktury je kvalita silnic. V pilíři sofistikovanosti podnikání Česká republika zaostává v rozvoji a hloubce klastrů. Dále také zůstává konkurenční výhodou České republiky zboží spíše nižší ceny a přírodní zdroje. V rámci indikátorů 12. pilíře (inovace) je relativně uspokojivě hodnocena kvalita vědecko-výzkumných institucí. Problémem však je nedostatek vědců a inženýrů. Žádoucí by byla také větší spolupráce univerzit s průmyslem ve výzkumu a vývoji.

Zmíněné problematické oblasti svědčí o tom, že se Česká republika na své cestě za větší konkurenceschopností může opřít o oblasti, které nejsou v konfliktu se snahou o zachování tradičních funkcí národního státu. Obecně se totiž potvrzuje nezbytnost definiční funkce státu, a to především v důsledné ochraně vlastnických práv. Existence vývojového státu a státu blahobytu zase dokládá možnost neopouštění stabilizační funkce státu. Faktem je rovněž, že se v rámci multikriteriálních hodnocení umísťují na předních příčkách také země s větší mírou sociální odpovědnosti. Z tohoto pohledu se ani snaha o zachování sociální funkce národního státu nejeví jako bariéra konkurenceschopnosti. Investoři si totiž nepřejí jen pracovní sílu levnou, ale také flexibilní a bez potřeby stávkovat.

5. Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat prostředí globalizované ekonomiky, které přináší nové možnosti pro dobývání renty. Nejen národní státy, nýbrž i světové regiony jsou totiž nuceny být co možná nejkonkurenceschopnější, investičně nejpritažlivější či nejatraktivnější. Práce měla v této souvislosti také zhodnotit konkurenceschopnost či investiční přitažlivost České republiky.

Teoretická část práce se nejprve zaměřila na vývoj myšlenkového klimatu ekonomické teorie, respektive politické ekonomie. Tímto jsme zasadili problematiku dobývání renty do širších souvislostí. Seznámili jsme se s virginskou školou ekonomie, která je v užším smyslu spojována s teorií veřejné volby – oblastí ekonomické teorie zabývající se mimo jiné právě dobýváním renty. Fenomén dobývání renty byl poté centrem našeho zájmu. Konkrétně jsme vymezili samotný pojem a popsali jsme náklady, které s sebou chování zaměřené na dobytí renty nese. Uvedli jsme některé formy dobývání renty typické pro dnešní dobu. Rovněž jsme shledali tento fenomén dominantní vlastností současného světa. Došli jsme k závěru, že příčinou vzniku fenoménu dobývání renty prostřednictvím státu je neochota zájmových skupin respektovat existující pravidla hry a jejich neochota respektovat stát v roli jejich tvůrce, který tato pravidla nastavuje a zajišťuje jejich dodržování na straně jedné a výsledek jejich síly opětovně působit na stát ve směru změn pravidel hry na straně druhé.

Následně jsme se zabývali globalizací. Hovořili jsme o nejasnostech okolo samotného pojmu globalizace. Dále jsme popsali tři vývojové etapy globalizačního procesu. Kapitulu jsme zakončili identifikací hlavních aktérů globalizace – nadnárodních společností a mezinárodních organizací. Nadnárodní společnosti jsme shledali subjekty, kterým jejich ekonomický a politický vliv dává možnost atakovat postavení národních států.

Ve třetí kapitole jsme se zabývali postavením národních států v globalizaci změněných podmínkách. Byli jsme si vědomi složitosti tohoto úkolu vzhledem k obtížnému uchopení vztahu státu a trhu. Využili jsme tři základní přístupy k mezinárodnímu politickému a ekonomickému systému, které tradičně využívá mezinárodní politická ekonomie – liberalismus, marxismus a realismus. Následně jsme popsali tři odlišné modely národních kapitalistických systémů – neoliberální model, model

vývojového státu a model státu blahobytu, které se postupem času vyvinuly. V podkapitole věnované tradičním funkcím národního státu v konfrontaci globalizace jsme hovořili o funkci definiční, stabilizační a sociální. Došli jsme k závěru, že všechny tyto funkce jsou do určité míry nabourávány globalizačními procesy.

Globalizace dala vzniknout také paradoxu, kdy dochází k převrácení rolí státu a podnikatelské sféry. Státy dnes nejen že tvoří normy pro hospodářskou soutěž, ale zároveň se stávají účastníky soutěže o přízeň ekonomických subjektů. Zejména se snaží získat přízeň nadnárodních společností, které by potom investovaly na jejich území. Převrácení rolí státu a podnikatelské sféry s sebou nese několik závažných důsledků. Zcela zásadní je neschopnost státu plnit roli tvůrce pravidel hry a současně roli účastníka soutěže o přízeň ekonomických subjektů. Státy i podniky by chtěly plnit obě funkce najednou, z čehož vyplývá nejasnost, kdo je regulátorem a kdo regulovaným.

Tato situace přináší geniální možnost dobývání renty u národních států. Genialita dobývání renty v situaci, kdy státy jsou účastníky soutěže zvané „konkurenceschopnost“ či „investiční přitažlivost“, spočívá ve skutečnosti, že dobyvatelé, kterými jsou v tomto případě především nadnárodní společnosti (zahraniční investoři), nejsou nuceni přicházet s představiteli národních států do přímého styku. Práci za ně odvedou nominální pořadatelé soutěží o maximální konkurenceschopnost. Těmi jsou mnohé mezinárodní organizace, výzkumné ústavy a další organizace. V rámci svých hodnocení využívají nejen tvrdá data získaná z národních statistik, ale také data měkká z dotazníkových šetření, která odrážejí mimo jiné požadavky zahraničních investorů. Výstupem většiny hodnocení je sestavení celkového pořadí zemí či pořadí zemí dle jednotlivých kritérií. Vzhledem k tomu, že tato hodnocení jsou běžně využívána zahraničními investory, je pro jednotlivé země velmi významné, která příčka jim byla přiřazena.

Zamysleli jsme se také nad smyslností snah národních států být co možná investičně nejpritažlivější (nejkonkurenceschopnější). Došli jsme k závěru, že pokud stát přijme roli účastníka v této soutěži, neměl by se vzdávat svých tradičních funkcí. Neměl by být pouze vykonavatelem přání transnacionálně operujících podniků, nýbrž by měl mít stále na paměti také svoji odpovědnost vůči společnosti. Konkurenceschopnost zemí je totiž kategorií velmi komplexní a složitou, o čemž svědčí množství indikátorů, na základě kterých se konkurenceschopnost zemí hodnotí. Jinými slovy, investiční přitažlivost zemí není dána jen výší zdanění či výší příspěvků zaměstnavatelů na sociální zabezpečení.

Ve čtvrté kapitole jsme zhodnotili investiční přitažlivost České republiky. Pro hodnocení jsme využili Zprávu o globální konkurenceschopnosti, kterou každoročně publikuje Světové ekonomické fórum. Výrazné nedostatky České republiky jsme identifikovali v institucionálním prostředí, infrastruktuře, sofistikovanosti podnikání a inovacích. Nejvýraznějšími nedostatky institucionálního prostředí shledávají respondenti ve zneužívání veřejných prostředků a nedůvěře veřejnosti politikům. Rovněž pocítují velkou míru protěžování a klientelismu vládními úředníky, svazuje je vládní regulace a vládní politiky považují za netransparentní. Nejslabším místem české infrastruktury je kvalita silnic. V pilíři sofistikovanosti podnikání Česká republika zaostává v rozvoji a hloubce klastrů. Dále také zůstává konkurenční výhodou České republiky zboží spíše nižší ceny a přírodní zdroje. V rámci indikátorů 12. pilíře (inovace) je relativně uspokojivě hodnocena kvalita vědecko-výzkumných institucí. Problémem však je nedostatek vědců a inženýrů. Žádoucí by byla také větší spolupráce univerzit s průmyslem ve výzkumu a vývoji.

Zmíněné problematické oblasti svědčí o tom, že se Česká republika na své cestě za větší konkurenceschopností může opřít o oblasti, které nejsou v konfliktu se snahou o zachování tradičních funkcí národního státu. Česká republika by měla spíše důkladněji vykonávat funkci definiční, především důsledně ochraňovat vlastnická práva a tvořit účinný právní rámec.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1) KNIŽNÍ ZDROJE

CIHELKOVÁ, E. a kol. *Nový regionalismus : teorie a případové studie (Evropská unie)*. Praha : C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-808-8.

CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika : obecné trendy rozvoje*. Praha : C. H. Beck, 2009. 273 s. ISBN 978-80-7400-155-0.

GILPIN, R. *Global Political Economy : Understanding the International Economic Order*. Princeton : Princeton University Press, 2001. 416 s. ISBN 140083127X.

HALÁSEK, D. *Veřejná ekonomika*. 2. vyd. Opava : Optys, 2007. 208 s. ISBN 80-85819-60-0.

HNÁT, P. Globalizace a regionalismus. In CIHELKOVÁ, E. (ed.). *Proměny světové ekonomiky : teorie a realita*. Praha : Oeconomia, 2005. s. 89-151. ISBN 80-245-0942-3.

HOLMAN, R. a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005. 539 s. ISBN 80-7179-380-9.

KUCHYŇKOVÁ, P. Paradigmata mezinárodní politické ekonomie. In KRPEC, O.; PŠEJA, P. (eds.). *Mezinárodní politická ekonomie*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 21-49. ISBN 80-210-4121-8.

JENÍČEK, V. *Globalizace světového hospodářství*. Praha : C. H. Beck, 2002. 152 s. ISBN 80-7179-787-1.

JEŽEK, T. Ekonomický subjekt. In ZIELENIEC, J. a kol. *Institucionální souvislosti fungování ekonomiky*. Praha : Ekonomický ústav ČSAV, 1990. s. 12-36. ISBN 80-7006-045-X.

JIRÁNKOVÁ, M. *Národní státy v globálních ekonomických procesech*. Praha : Professional Publishing, 2010. 124 s. ISBN 978-80-7431-025-6.

JOHNSON, D., B. *Public Choice : An Introduction to Political Economy*. London : Mayfield Publishing Company, 1991. 372 s. ISBN 978-1559340229.

- KAŠPAR, V. *Aktuální otázky světové ekonomiky : nadnárodní společnosti ve světové ekonomice*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2000. 26 s. ISBN 80-245-0088-4.
- KLIKOVÁ, Ch.; KOTLÁN, I. a kol. *Hospodářská politika : teorie a praxe*. 2. vyd. Ostrava : Sokrates, 2006. 341 s. ISBN 80-86572-37-4.
- KLVAČOVÁ, E. *Vstup České republiky do EU : oslabení nebo posílení role státu?*. Praha : Professional Publishing, 2003. 176 s. ISBN 80-86419-55-X.
- KLVAČOVÁ, E. a kol. *Státní pomoc, nebo dobývání renty?* Praha : Professional Publishing, 2005. 198 s. ISBN 80-86946-06-1.
- KLVAČOVÁ, E.; MALÝ, J.; MRÁČEK, K. *Základy evropské konkurenceschopnosti*. Praha : Professional Publishing, 2007. 118 s. ISBN 978-80-86946-54-2.
- KLVAČOVÁ, E. a kol. *Fenomén dobývání renty a jeho vliv na české veřejné finance*. Praha : Professional Publishing, 2008. 270 s. ISBN 978-80-86946-75-7.
- KŘÍŽKOVSKÝ, L.; ADAMOVÁ, K. *Dějiny myšlení o státě*. Praha : ASPI, 2000. 389 s. ISBN 80-86395-08-1.
- KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika : nové jevy a perspektivy*. Praha : C. H. Beck, 2001. 257 s. ISBN 80-7179-311-6.
- MEZŘICKÝ, V. Povaha globalizace, základní problémy, její pozitiva a negativa. In *Globalizace a globální problémy : sborník textů k celouniverzitnímu kurzu*. Praha : Univerzita Karlova, 2006, s. 11-24. ISBN 80-87076-01-X.
- MLČOCH, L. *Institucionální ekonomie*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2005. 189 s. ISBN 80-246-1029-9.
- SOJKA, M. a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1991. 403 s. ISBN 80-7079-937-4.
- SOJKA, M.; KONEČNÝ, B. *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. Praha : Libri, 1996. 270 s. ISBN 80-85983-05-2.
- WALSH, V. *Technology and the economy : the key relationship*. Paris : OECD, 1992. 328 s. ISBN 92-641-3622-3.

ŽÁK, M. a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. 2. vyd. Praha : Linde, 2002. 887 s. ISBN 80-7201-381-5.

2) ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Facts on Foreign Trade on of the Czech Republik 2009. MPO [online]. 2010. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument82640.html>>.

Finální zpráva vyhodnocení dopadů investic čerpajících pobídky a zhodnocení efektivity agentury CzechInvest. DELOITTE [online]. 2010. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.czechinvest.org/data/files/analyza-dopadu-pobidek-na-cr-2050-cz.pdf>>.

Fortune 1000. CNNMoney.com [online]. 2009. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2009/full_list/index.html>.

GDP (current US\$). WB [online]. 2009. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>>.

Globalization for Development : The International Trade Perspective. UNCTAD [online]. 2008. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <http://www.unctad.org/en/docs/ditc20071_en.pdf>.

Gross domestic expenditure on R&D. OECD [online]. 2011. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/gross-domestic-expenditure-on-r-d_2075843x-table1>.

Sektorové účty. ČSÚ [online]. 2011. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.sek>>.

Social Expenditure – Aggregated data. OECD [online]. 2011. [cit. 2011-03-28]. Dostupné z WWW: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG>.

Přímé zahraniční investice za rok 2009. ČNB [online]. 2011. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2009_CZ.pdf>.

The Global Competitiveness Report 2008-2009. WEF [online]. 2008. [cit. 2011-04-29].

Dostupné z WWW:

<http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf>.

The Global Competitiveness Report 2009-2010. WEF [online]. 2009. [cit. 2011-04-29].

Dostupné z WWW:

<http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2009-10.pdf>.

The Global Competitiveness Report 2010-2011. WEF [online]. 2010. [cit. 2011-04-29].

Dostupné z WWW:

<http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf>.

Transnational Corporations Statistics. UNCTAD [online]. 2010. [cit. 2011-03-10].

Dostupné z WWW:

<<http://www.unctad.org/templates/Page.asp?intlItemID=3159&lang=1>>.

Zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách a o změně některých zákonů.

Businesscenter.cz [online]. 2011. [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW:

<<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/invpob/cast1.aspx>>.

SEZNAM ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
ČSÚ	Český statistický úřad
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade)
GCI	Index globální konkurenceschopnosti (Global Competitiveness Index)
HDP	Hrubý domácí produkt
HPH	Hrubá přidaná hodnota
IMF	Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund)
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizace spojených národů
PZI	Přímé zahraniční investice
TNS	Transnacionální společnost, též nadnárodní společnost
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development)
V4	Visegrádská čtyřka
WB	Světová banka (World Bank)
WEF	Světové ekonomické fórum (World Economic Forum)
WTO	Světová obchodní organizace (World Economic Organization)

PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci využít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucí bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne:

.....

Pavel Salamon

Adresa trvalého pobytu studenta:

Ratibořská 51, Opava, 747 05

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH

1) TABULKY

TAB. Č. 3.1: PŘÍSTUPY LIBERALISMU, MARXISMU A REALISMU K MEZINÁRODNÍMU SYSTÉMU	25
TAB. Č. 3.2: ROZDÍLY V NÁRODNÍCH KAPITALISTICKÝCH SYSTÉMECH.....	28
TAB. Č. 3.3: SÍLA TRANSNACIONÁLNÍCH SPOLEČNOSTÍ, TRŽBY A HDP VE VYBRANÝCH ZEMÍCH A SPOLEČNOSTECH.....	33
TAB. Č. 4.1: UMÍSTĚNÍ ČR V JEDNOTLIVÝCH PILÍŘÍCH, 2010.....	40
TAB. Č. 4.2: INDIKÁTORY 1. PILÍŘE – INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ, ČR, 2010.....	44
TAB. Č. 4.3: INDIKÁTORY 2. PILÍŘE – INFRASTRUKTURA, ČR, 2010.....	45
TAB. Č. 4.4: INDIKÁTORY 11. PILÍŘE – SOFISTIKOVANOST PODNIKÁNÍ, ČR, 2010.....	46
TAB. Č. 4.5: INDIKÁTORY 12. PILÍŘE – INOVACE, ČR, 2010	47

2) GRAFY

GRAF Č. 4.1: SROVNÁNÍ ČR S TOP 6, 2010.....	42
GRAF Č. 4.2: SROVNÁNÍ S PRŮMĚREM ZEMÍ VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY (VČETNĚ ČR), 2010	42
GRAF Č. 4.3: NEJPROBLEMATIČTĚJŠÍ FAKTORY PRO PODNIKÁNÍ V ČR, %	48

3) PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1: POŘADÍ PRVNÍCH 75 ZEMÍ DLE INDEXU GLOBÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI, 2010	
---	--

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Pořadí prvních 75 zemí dle indexu globální konkurenceschopnosti, 2010

Umístění	Země	Umístění	Země	Umístění	Země
1	Švýcarsko	26	Malajsie	51	Indie
2	Švédsko	27	Čína	52	Maďarsko
3	Singapur	28	Brunej	53	Panama
4	Spojené státy americké	29	Irsko	54	Jihoafrická republika
5	Německo	30	Chile	55	Mauricius
6	Japonsko	31	Island	56	Kostarika
7	Finsko	32	Tunisko	57	Ázerbajdžán
8	Nizozemí	33	Estonsko	58	Brazílie
9	Dánsko	34	Omán	59	Vietnam
10	Kanada	35	Kuvajt	60	Slovensko
11	Hong Kong	36	Česká republika	61	Turecko
12	Velká Británie	37	Bahrajn	62	Srí Lanka
13	Tchaj-wan	38	Thajsko	63	Rusko
14	Norsko	39	Polsko	64	Uruguay
15	Francie	40	Kypr	65	Jordánsko
16	Austrálie	41	Portoriko	66	Mexiko
17	Katar	42	Španělsko	67	Rumunsko
18	Rakousko	43	Barbados	68	Kolumbie
19	Belgie	44	Indonésie	69	Írán
20	Lucembursko	45	Slovinsko	70	Lotyšsko
21	Saudská Arábie	46	Portugalsko	71	Bulharsko
22	Korejská republika	47	Litva	72	Kazachstán
23	Nový Zéland	48	Itálie	73	Peru
24	Izrael	49	Černá Hora	74	Namibie
25	Spojené arabské emiráty	50	Malta	75	Maroko

Zdroj: The Global Competitiveness Report 2010-2011